

V Š
K >

**VYSOKÁ ŠKOLA KREATIVNÍ
KOMUNIKACE**

Katedra literární tvorby

Literární tvorba a mediální komunikace

**Když se něco dělá pořádně a pořád, má to
cenu navždycky:**

**Korespondence Josefa Škvoreckého
a Ludvíka Vaculíka (1974–1989)**

**Teoretická část: Spisovatelé Josef Škvorecký
a Ludvík Vaculík**

**Praktická část: Korespondence Josefa
Škvoreckého a Ludvíka Vaculíka (1974–1989)**

Autorka: BcA. Nikola Soukupová

Vedoucí práce: PhDr. Michal Přibáň, Ph.D.

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem čerpala. Stvrzuji, že všechny odevzdané výtisky mé diplomové práce se shodují s elektronickou verzí v informačním systému VŠKK a souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely studia a výzkumu.

V Praze dne.....

Podpis autora:

Poděkování

Vypsat jmenovitě všechny, kterým bych chtěla vyjádřit srdečný dík je velmi tenký led, poněvadž bych určitě na někoho zapoměla a to by mě bohužel trápilo několik let (a rok k tomu). Je však několik výjimečných osobností, kterým patří můj vděk největší.

Mému dědečkovi, který při mně vždy hrdě stál a byl se mnou od začátku této nesnadné dvouleté ediční cesty, i když jsem bohužel musela do jejího cíle dojít bez něj. Děkuju dědo za... úplně vše. Nezapomenu, že na historii se musíme vždy dívat z několika úhlů, pokaždé znát kontext a hlavně „vždycky u toho přemýšlet vlastní hlavou“. Miluju Tě.

PhDr. Michalu Příbáňovi, Ph.D., vím, že nikdy nenajdu tolik slov, která by dostatečně vyjádřila můj vděk za možnost podílet se na něčem tak vzácném, jako ediční zpracování korespondence dvou literárních velikánů. Děkuji Vám za veškerou trpělivost, ochotu, zkušenosti a za odborné vedení během této nesnadné cesty.

Doc. PhDr. Vladimíru Novotnému, Ph.D., myslím, že bych nenalezla lepšího historického detektiva, než právě Vás. Pomohl jste mi nalézt téměř kohokoliv, cokoliv a kdekoliv. Byl jste pokaždé ochotný odpovídat na mé dlouhé e-maily, kdykoliv jsem volala o pomoc. Vaše zkušenosti, znalosti a vše, co jste mi předal je klenot, kterého si budu navždy vážit. Mnohokrát Vám děkuji za to, že jsem měla tu čest s Vámi pracovat a studovat pod Vaším vedením.

Dále bych chtěla srdečně poděkovat PhDr. Eduardu Burgetovi, Ph.D. za to, že mi kdysi na projev mého zájmu o literární historii a ediční práci řekl, že je to sice nesnadné dobrodružství, ale jeho dokončení pokaždé stojí za to. Důležité je pátrat, dokud nenajdu odpověď.

Dále Mgr. Václavu Křištofovi za tu možnost již podruhé držet v rukou knihu jako výsledek ediční práce a mít hmatatelný důkaz, že ta léta dřiny „k něčemu byla“. Můj velký dík a vděk patří i paní rektorce VŠKK Ing. Daně Janovské za to, že mi schválila psát práci v plném rozsahu. Také děkuji všem pedagogům a zaměstnancům VŠKK za to, že jsem díky vám našla profesní směr, kterým se chci ubírat.

A děkuji těm, jejichž jména tu sice napsána nejsou, ale oni jistě budou vědět, že mluvím k nim.

Abstrakt:

Teoretická část práce je zaměřena jednak na plošné uvedení do problematiky nejen autorsko-nakladatelské činnosti Josefa Škvoreckého a Ludvíka Vaculíka, a jednak na tematiku a kontext korespondence vedené v průběhu let 1974–1989.

Praktickou část práce představuje chronologicky koncipované ediční zpracování korespondence počínající dopisem z 28. 3. 1974. Tento a několik prvních, dodatečně nalezených dopisů předchází původně stanovenému časovému vymezení 1979–1989, avšak již tato část korespondence otevírá témata, která jsou následně v korespondenci rozebírána až do posledního dopisu z 20. 12. 1989.

Klíčová slova:

Teoretická část: československá literatura 20. století; nakladatelství; 1974–1989; exil a samizdat; Josef Škvorecký; Ludvík Vaculík; korespondence

Praktická část: nakladatelství; literatura; korespondence; práce; soukromí; rodina

Abstract:

The theoretical part of the thesis is focused on the general introduction to the issue of not only the author-publishing activities of Josef Škvorecký and Ludvík Vaculík, but also on the themes and context of the correspondence during the years 1974–1989.

The practical part of the thesis is a chronologically conceived editorial treatment of the correspondence beginning with the letter of 28 March, 1974. This and the first few letters found subsequently precede the originally established time frame 1979–1989, but this part of the correspondence already opens up themes that are subsequently discussed in the correspondence until the last letter of 20 December, 1989.

Keywords:

The theoretical part: 20th century Czechoslovak literature; publishing house; 1974–1989; exile and samizdat; Josef Škvorecký; Ludvík Vaculík; correspondence

The practical part: publishing house; literature; correspondence; profession; private life; family

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST	9
Úvod	9
1 Uvedení do problematiky.....	11
2 Josef Škvorecký	13
2.1 Škvorecký jako autor.....	13
2.1.1 První tvůrčí období (<i>Zbabělci a Tankový prapor</i>)	15
2.1.2 Druhé tvůrčí období (<i>Lviče, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší</i>)	17
2.2 Škvorecký jako exilový nakladatel – 68 Publishers.....	19
2.2.1 Amerika jako literární zlatý důl?	21
3 Ludvík Vaculík	22
3.1 Vaculík jako autor.....	24
3.2 Vaculík jako samizdatový nakladatel – Edice Petlice	33
4 Kontext korespondence 1974–1989.....	35
Seznam pramenů a literatury	37
PRAKTICKÁ ČÁST	40
1.....	40
2.....	41
3.....	43
4.....	44
5.....	48
6.....	51
7.....	52
8.....	54
9.....	56
10.....	58
11.....	59
12.....	61

13.....	63
14.....	65
15.....	66
16.....	74
17.....	76
18.....	79
19.....	82
20.....	84
21.....	85
22.....	86
23.....	87
24.....	89
25.....	91
26.....	92
27.....	94
28.....	96
29.....	98
30.....	99
31.....	101
32.....	103
33.....	105
34.....	106
35.....	107
36.....	108
37.....	110
38.....	112
39.....	113
40.....	114
41.....	115
42.....	115
43.....	116
44.....	117
45.....	118

46.....	118
47.....	119
48.....	121
49.....	125
50.....	126
51.....	130
52.....	132
53.....	134
54.....	135
55.....	136
56.....	136
57.....	137
58.....	138
59.....	138
60.....	139
61.....	141
Závěr.....	142
Ediční poznámka	143
Seznam literatury a zdrojů	145

TEORETICKÁ ČÁST

Úvod

Tato diplomová práce pojednává o dvou spisovatelích, kteří se v sedmdesátých letech 20. století vzepřeli nepřízni osudu a každý svým vlastním způsobem a dle osobních možností se pustil do zdánlivě marného boje. Oba po sobě zanechali hodnotnou stopu, která ani po desetiletích v turbulentní době zrychlujících se dějinných událostí nemizí. Tomuto faktu odpovídá i název práce: Když se něco dělá pořádně a pořádkem, má to cenu navždycky. Odkaz literárního i nakladatelského díla Josefa Škvoreckého a Ludvíka Vaculíka bude mít svou hodnotu ještě za mnoho let. Americký spisovatel Charles Bukowski kdysi prohlásil, „Najděte, co milujete, a nechte se tím zabít.“ Jeho myšlenka byla taková, že by jedinec (zejména umělec) měl nalézt něco, co ho existenčně i emocionálně přesáhne, pohltí a on nakonec s danou činností splyne.

Přesně to vystihuje práci Josefa Škvoreckého a Ludvíka Vaculíka. Byli to umělci, kteří se nechali pohltit literaturou, oddali se jí a stali se její součástí. Proto není a nebude možné vyslovit pojem česká literatura 20. století, aniž bychom se nesetkali s odkazem a uměleckým či nakladatelským počinem těchto dvou osobností.

Práce je rozdělena do dvou na sebe odkazujících celků v podobě teoretické části, v níž se seznámíme s osobními i obecnými okolnostmi počátků tvůrčí i vydavatelské činnosti obou autorů a budeme tak uvedeni do problematiky části druhé, praktické. Zde předložíme edičně zpracovanou, dosud nepublikovanou vzájemnou korespondenci obou autorů z let 1974–1989 s příslušnými komentáři.

V teoretické části budou nejprve separátně představeni oba autoři se segmentací na jejich působení autorské a nakladatelské. Součástí Škvoreckého nakladatelské subkapitoly bude též zmíněn kontext kanadského a československého knižního trhu, včetně dezinformační vlny panující v Československu o podnikání na Západě (z důvodu přítomnosti tohoto tématu v praktické části). Následovat bude kapitola zaměřující se na konkrétní kontext korespondence, čili výklad nejdůležitějších témat vzájemné komunikace mezi autory s ohledem na dobový literární a společenský kontext (na úrovni doslovu ke knižnímu vydání).

Praktickou částí bude ediční příprava uceleného úseku z korespondence Josefa Škvoreckého, kterou jeden z našich nejvýznamnějších prozaiků (a nakladatelů) vedl

s jedním z mnoha svých kolegů (rovněž prozaikem a rovněž nakladatelem) Ludvíkem Vaculíkem přes železnou oponu v 70. a 80. letech 20. století. Obě části uzavře ediční poznámka zdůvodňující řešení souvisejících edičních a textologických otázek.

Cílem obou částí diplomové práce je především rozšířit doposud publikovanou nekompletní sbírku Škvoreckého korespondence novými informacemi a souvislostmi. Nastínit dosud nezveřejněné informace o dobovém i osobním kontextu, který stál v pozadí nakladatelské činnosti Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové i publikační činnosti Ludvíka Vaculíka v úzce vymezeném časovém období. Způsob edičního zpracování a textologické řešení bude odpovídat normě stanovené korespondenční řadou *Spisů Josefa Škvoreckého* a popsané v edičních poznámkách dosud vydaných knižních publikací (2 sv. korespondence s Lubomírem Dorůžkou. 1 sv. korespondence s Janem Zábranou). Jelikož se jedná o práci s dosud nepublikovaným materiálem, doufám, že pomůže rozšířit povědomí o některých událostech, souvislostech, dobových společenských i osobních vlivech na tvorbu obou autorů a o dobovém i osobním kontextu činnosti obou kolegů.

S tím se pojí i důvod výběru tématu mé diplomové práce. Již samotný název je citací z korespondence „Když se něco dělá pořádně a pořád, má to cenu navždycky.“ Práce s dosud nepublikovaným materiálem korespondence tak významných osobností je ctí sama o sobě, avšak zanechat za sebou svou vlastní stopu přispívající k rozvoji, doplnění a obohacení takového tématu je něco, co má svou vlastní hodnotu. Vidět to, co vidělo jen pár šťastlivců. Hovořit s pamětníky, kteří v dané době byli konkrétně napojeni na autory a témata v korespondenci probíraná. Vše dohledat na základě malých střípků a poté z nich sestavit obraz, který si mohou následně prohlédnout čtenáři. Proto jsem si téma práce zvolila, abych pomohla znovu oživit konkrétní část historie, na chvíli se stát součástí dané problematiky a následně získané informace sjednotit a předat dál – čtenářům. Stát se pojícím mostem mezi historií a současností, poněvadž to podle mě bude mít svou hodnotu navždy.

1 Uvedení do problematiky

Součástí československých literárních dějin je období tzv. „samizdatu“ a tzv. „exilové literatury“. Pod pojmem samizdat rozumím jakoukoliv literaturu publikovanou samonákladem (z ruského *самиздат – samoizdatelstvo*), bez omezení konkrétní historickou epochou. Samizdatové knihy nejsou tudíž pouze ty, které známe primárně z let osmdesátých v souvislosti s československým literárním životem. Termín byl zaveden v padesátých letech ruským spisovatelem Nikolajem Glazkovem.¹ Naproti tomu exilovou literaturu chápeme jako literaturu, která je „[...] vydávaná v zahraničí a vytvářena jednak osobami, které odešly do jiných zemí v důsledku vyhnání politicky založeného nebo na základě ideologicky nebo sociálně psychologicky motivovaného občanského odporu vůči společenskému uspořádání ve vlasti, [...]“.² V obou případech se jedná o zásadní fenomény literární historie a zejména našich dějin komunistické éry – doby, kdy měli alespoň někteří autoři na „výběr“: stát se *oficiálním* spisovatelem, přizpůsobeným panujícím poměrům a svou tvorbou fakticky podrobeným režimu, nebo naopak pokračovat v publikační činnosti *neoficiální* cestou (ať již v Československu formou vydávání samizdatových knih, či v emigraci prostřednictvím exilových nakladatelství a edic).

Samizdatoví spisovatelé však mívali pro tvorbu svých děl k dispozici obvykle pouze psací stroj a uhlový papír (tzv. kopírák). Psát díla, či číst texty autorů protizákonně nebylo, avšak v rozporu se zákonem bylo je veřejně šířit, v „horším“ případě se přímo podílet na jejich produkci. Šíření takovýchto děl komunistický režim považoval za nelegální a každý, kdo měl přímé napojení na autory či vydavatele a podílel se byť jen drobně na propagaci a distribuci v relativně uzavřeném prostředí, byl v nepřetržitém nebezpečí (ať již zhoršenými existenčními podmínkami v podobě despotizace, tak přímo trestním stíháním a vazbou). Samizdatová literární i neliterární díla se tak šířila pouze v nejužších kruzích blízkých přátel (v nemálo případech zastávajících roli sekundárních vydavatelů). Jelikož byla tato činnost tajná, není vždy v silách a možnostech současných literárních historiků dopátrat se veškerých faktů, odhalena často nemohou být ani skutečná jména tvůrců (zejména těch publikujících v samizdatových časopisech pod přezdívkami, pseudonymy či šiframi) a vydavatelů. Pro zachování bezpečnosti (či z jiných důvodů) si někteří z nich ani nearchivovali vydané tituly, jiní oproti tomu svou činnost dokumentovali, avšak materiály

¹ Končelík 2010, s. 166.

² KTD – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy [online].

jim byly zabaveny při domovních prohlídkách, anebo je oni sami v pocitu ohrožení ničili. Dnes už ale archivy a evidenční systémy existují a napomáhají vědcům s jejich výzkumy.

Jedním z prvních archivářů samizdatu byl Vilém Prečan, jenž roku 1986 spoluzaložil Československé dokumentační středisko nezávislé literatury v zámeckém sídle v západoněmeckém Scheinfeldu (vlastníka Karla Schwarzenberga). V roce 1990 založil bývalý disident Jiří Gruntorád knihovnu Libri prohibiti a inicioval také pořizování bibliografických soupisů produkce nejpodstatnějších edic a časopisů (totožnou činnost vykonával, resp. organizoval již v exilu Vilém Prečan). Nutno dodat, že Gruntorádův archiv se od této doby rozrostl na více než 20 000 knihovních jednotek samizdatové literatury a 455 periodik, resp. na 8 800 knihovních jednotek exilové literatury a 950 titulů exilových a krajanských periodik.³

Ač jsme si vědomi faktu, že jistý druh samonákladové literatury a též i literatury exilové zde byl již od nepaměti, v naší práci se budeme soustředit zejména na epochu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, a to v souvislosti s profesní činností i osobními vztahy dvou zásadních umělců této doby – Josefa Škvoreckého a Ludvíka Vaculíka. Zatímco Škvoreckého působnost nám bude zastupovat exilovou stránku tématu, Vaculík bude reprezentovat linii samizdatovou.

Taktéž považujeme za nutné ještě jednou zdůraznit, že touto prací navazujeme na edici *Spisy Josefa Škvoreckého*⁴, zpracovávající korespondenci Josefa Škvoreckého s jeho literárními kolegy a přáteli.

³ Údaje převzaty z výroční zprávy knihovny za rok 2022.

⁴ *Spisy Josefa Škvoreckého* – tuto ediční řadu zahájilo roku 1991 nakladatelství Odeon, ale kvůli komplikacím způsobeným tehdejší ekonomickou transformací vydalo pouze jeden svazek. V letech 1994–2005 vydalo nakladatelství Ivo Železný 24 svazků (sv. 2–25), které zahrnovaly jak známé Škvoreckého texty, tak dříve nepublikované archivní nálezy, eseje, publicistiku i prozaické texty. V letech 2006–2008 vydala Literární akademie dalších 6 svazků (sv. 26–31) a změnila grafickou úpravu, avšak roku 2008 svou aktivitu ukončila. Od roku 2008 po současnost pokračuje ve vydávání *Spisů Josefa Škvoreckého* nakladatelství Books and Cards.

2 Josef Škvorecký

Česko-kanadský prozaik, esejista, překladatel a – s ohledem na náš zkoumaný kontext – exilový nakladatel Josef Škvorecký se narodil 27. září 1924 v Náchodě, avšak zemřel mimo svoji rodnou zem v Kanadě 3. ledna 2012.⁵ Lidová moudrost praví, že právě v dětství si osvojíme něco, co nás následně doprovází celý život. V případě Josefa Škvoreckého je to především touha vyprávět a sdílet příběhy. Škvorecký se nejednou uzavíral do světa fantazie. Příčinou byla jeho relativní izolace již v dětských letech, způsobená zdravotními potížemi, které ho trápily a znemožňovaly mu prožít „běžné“ dětství se svými vrstevníky.

Když člověk trpí ve světě skutečném, musí najít únik ve světě fantazie. Proto se Škvorecký již v dětství stal „snílkem“ a „tvůrcem příběhů“, a tento rys si uchoval po celý svůj život, zejména v nelehkých chvílích exilu, kdy byl opět odtržen od reálného světa svého domova (tentokrát nikoliv vlivem zdravotních obtíží, nýbrž politické izolace). Sám se v knize *Samožerbuch* za nelehkým obdobím svého dětství ohlíží: „Těžkou nemocí jsem byl na řadu předpubertálních let vyřazen z normálního života, a tím víc se mi velice líbily dívky. Chorobnost mě však plnila komplexem méněcennosti a z umění milovati vypěstoval jsem si hlavně schopnost konverzace a korespondence. V obém jsem se vypracoval ke skutečnému mistrovství.“⁶

2.1 Škvorecký jako autor

Mnozí umělci musí nejprve působit v mnoha oblastech, aby následně našli osobité zaměření své tvorby a svůj styl. I Škvorecký nejprve hledal svou literární cestu (přičemž jeho literární prvotiny datujeme již do 40. let, čili do doby jeho gymnaziálního studia v rodném Náchodě, kde roku 1943 maturoval). Dříve, než se definitivně oddal próze, psal též básnické texty či eseje. Během formování svého uměleckého zaměření získával inspiraci nejen z literatury, ale taktéž z filmového umění (primárně amerického).

Svá raná díla psal v duchu svého mládí. V textech je patrná především tematika milostná, od určité doby též hovorový jazyk, a také prostředí „každodenního života“ jeho hrdinů bylo náznakem prozatímního hledání konzistentní látky, které by se Škvorecký věnoval hlouběji. Již v těchto raných textech ze 40. let můžeme pozorovat zajímavý přístup k protagonistům, o kterých můžeme hovořit jako o jakýchsi antihrdinech – to se samozřejmě

⁵ Špirit 1998 [online].

⁶ Škvorecký, Salivarová 2019, s. 102.

týká především *Zbabělců*, napsaných již roku 1949, avšak publikovaných až o téměř deset let později roku 1958.

Detailnějšímu rozboru *Zbabělců* se však (i s ohledem na množství již zpracovaného materiálu, výkladů a interpretací) v této práci věnovat nebudeme a raději zmíníme předchozí, pro autora zásadní Škvoreckého dílo ze 40. let, přesněji jeho román, a ještě přesněji románový fragment *Věk nylonu* (1946), ve kterém se víceméně poprvé objevila autorova osobitá literární stopa. Příběh pojednává o milostném vztahu mezi studentem Karlovy univerzity a prodavačkou Maggie. Již v tomto v úplnosti nedochovaném díle může objevit soustředění se na psychologii postav a vztahovou stránku, které následně Škvorecký rozvíjí a kombinuje s politickými, válečnými či existenciálními tématy.

Raná Škvoreckého tvorba se však nenese pouze v duchu románů, ale též povídkové tvorby. Výrazným povídkovým počinem ze 40. let je sbírka *Nové canterburské povídky* (1943–1947), která je „[...] jako celek zajímavým svědectvím o kořenech rodící se Škvoreckého poetiky a jejím vývoji od literární konvence k hovorovému jazyku, od reflexivně úvahových pasáží a lyrického romantismu mládí k epice, která přináší do české prózy hemingwayovsky pročištěný jazyk, evokující sugestivním způsobem prožitek skutečnosti.“⁷ Již zde se objevuje názorová průbojnost a nesouhlas, ač ne tak radikální jako např. u Ludvíka Vaculíka, s pokrytectvím komunistické strany, falešným vlastenectvím a schováváním ideologických stanovisek za hesla o veřejném blahu.

V odsuzování pseudovlastenectví pokračoval Škvorecký i v povídkách ovlivněných únorovými událostmi *Divák v únorové noci* a *Cesta k ateliérům*.

Narativní technika *Diváka únorové noci* předjímá *Zbabělce* rozložením osudového historického zvratu do řady epizod a sekvencí viděných zvenku, očima filmové kamery soustředěné na vizuální detail. Zdůrazněně subjektivní vidění a nezralý pohled antihrdinsky stylizovaného vypravěče navazuje dialog s historickou zkušeností čtenáře a vytváří zároveň protipól ideologicky manipulované historie či pseudohistorie.⁸

Cesta k ateliérům je naproti tomu spíše dialogem mezi vypravěčem Samem – předpokládaným dědicem továrny, později znárodněné státem – a jeho přítelkyní Irenou. Zajímavé na textu je, jak Sam dialogy komentuje svým vnitřním monologem (i tento postup bude pro Škvoreckého v budoucnu typický). Ovšem emocionálně nejsilnějším textem ze 40.

⁷ Kosková 2004, s. 23.

⁸ Kosková 2004, s. 30.

let je povídka *Neurčité kontury* z roku 1947, která je autobiografickým zobrazením autorovy bolesti po ztrátě milované matky. Povídka je velmi existenciální, rozebírá tematiku života a smrti a to skrze vnitřní monolog vypravěče.

2.1.1 První tvůrčí období (*Zbabělci a Tankový prapor*)

Ač Škvoreckého první texty pocházejí již ze školních let, jsou to až léta padesátá, kdy vstoupil do světa literatury na skutečně umělecké úrovni, a to i veřejně.

Jak jsme již uvedli, roku 1958 byli publikováni *Zbabělci*, a ačkoli se nehodláme zaměřit na interpretační analýzu díla, alespoň několik informací ohledně románu uvést musíme. Román zachycuje deníkovou formou období od 4. do 11. května 1945 ve městě Kostelci (fiktivní jméno pro autorův rodný Náchod), přičemž deníková forma je vnitřně strukturována velmi volně. Popisné pasáže se prolínají s úseky zpovědí a dramatickými situacemi. Všechny události a osoby jsou nazírány z pohledu autobiografického protagonisty a zároveň vypravěče, dvacetiletého Dannyho Smiřického, který se snaží najít své místo ve společnosti. Je to inteligentní a citlivý člověk, ale zároveň také trochu naivní a nerozhodný. Danny je vystaven tlaku a výzvam, aby se na poslední chvíli zapojil do protinacistického povstání. On sám ale cítí, že není schopen násilí a že způsob „povstání“, organizovaného staršími měšťany, je nesmyslný. V románu se setkáváme s řadou dalších postav, které reprezentují různé postoje k situaci. Je tu například Dannyho přítel Přema Skočdopole, který je odhodlán bojovat za svobodu se zbraní, ale nechce podléhat žádným rozkazům. Je tu také Přemův otec, který je přesvědčen, že válka je nutné zlo. A je tu také Dannyho matka, která se snaží ochránit svého syna před nebezpečím.

Zbabělci jsou především příběhem o dospívání a o hledání vlastní identity v historicky přelomové době. Je to také ale kritika válečných pseudohrdinů. Škvorecký ukazuje, že válka není jen bojem dobra proti zlu, ale že je také prostorem pro zbabělost a cynismus.

Autorova snaha o co největší autenticitu se projevuje ve volbě způsobu vyprávění (silně subjektivizovaná ich-forma) i ve stylistické a jazykové rovině. Dannyho monologická výpověď je místy střídána úsečnými dialogy dějových scén, v nichž se zřetelně projevil vliv americké prózy, zejména Ernesta Hemingwaye. Problematickou rovinou *Zbabělců* byl však náhled na zpracování doby. Padesátá léta byla v Československu obdobím nástupu a rozvoje totalitního režimu a právě tento kulturněhistorický kontext se výrazně promítl i do Škvoreckého tvorby, která od počátku zamířila do ineditního prostředí, a to nejen s ohledem na autorovo odmítnutí principů socialistického realismu. V padesátých letech sice Škvorecký

napsal řadu literárních děl, ale byla publikována byli v té době pouze *Zbabělci*. Jeho původní tvorbu sledovala v rukopisech jen úzká skupina nejbližších přátel. Z existenčního hlediska byla pro Škvoreckého důležitá jeho překladatelská a redaktorská činnost.

V roce 1951 na dvouletou vojenskou službu a v roce 1958 se oženil se Zdenou Salivarovou (*1933), zpěvačkou folklorního Čs. státního souboru písní a tanců. Vydání *Zbabělců* v roce 1958 bylo pro Škvoreckého zásadní událostí a jakýmsi životním i profesním mezníkem. Román se stal symbolem změny, ohlašujícím konec budovatelského umění a začátek svobodnějších šedesátých let, ale v první chvíli také záminkou k výpadům proti svobodně uvažujícím spisovatelům a literárním kritikům. Tento zásadní literární počín tak zastínil Škvoreckého povídky z padesátých let, neboť o jedno i více desetiletí oddálil jejich publikování.

Román *Tankový prapor* se v době jeho vzniku autor z politických důvodů ani nesnažil nabízet k vydání. V šedesátých letech byl šířen pouze v opisech a jeho připravované vydání v roce 1968 nebylo včas dokončeno. Na knižní vydání tak musel čekat do roku 1971, kdy byl vydán jako první publikace 68 Publishers. Román je složen z deseti na sebe navazujících příběhů. Tyto příběhy se odehrávají v období zimy a jara 1953 a popisují běžný život jedné čety tankového praporu v kasárnách v Kobylci. Protagonistou je rotný Danny Smiřický, velitel tanku. On i ostatní členové praporu dokončují poslední půlrok své vojenské služby. Během této doby se setkávají s řadou absurdních situací, které jsou způsobeny dogmatismem a intelektuální omezeností velitelů. Jedním z nejvýznamnějších témat románu je konflikt mezi oficiální armádní „důstojností“ a nepoddajnou povahou mladých vojáků. Danny a jeho přátelé odmítají, resp. nedokážou slepě poslouchat rozkazy svých nadřízených, což vede k řadě konfliktů, které jsou často vyličený i vyřešeny humorným způsobem.

Dalším důležitým tématem románu je milostná zápletka mezi Dannym a manželkou jeho nadřízeného. Tato zápletka je však jen jednou z mnoha vedlejších dějových linií, které dokreslují atmosféru situace. Škvorecký se při psaní románu opíral o své vlastní zkušenosti z prezenční služby v československé armádě na počátku padesátých let, které zde dokonale vykreslil. Román nešetří Škvoreckého typickým humorem, sarkasmem a satirou. Autor v něm kritizuje absurditu a dogmatismus komunistického režimu, ale jako důležitou hodnotu zároveň ukazuje schopnost udržet si nadhled a smysl pro humor i v těch nejtěžších situacích.

Plošně lze tak o Škvoreckého prvním tvůrčím období říci, že jeho nejen románová tvorba přinesla inovativní úhel pohledu na tehdejší dobu a její klíčové události a danosti: na revoluci, na armádu i na komunistický režim v jeho celistvosti. Oba romány *Zbabělci* i *Tankový prapor* vycházejí z autorových osobních prožitků, z radostí mládí i strastí

postupně nabývaných životních zkušeností, proto jeho texty charakterizují hluboké emocionální prožitky postav, které se vyznačovaly zdravou naivitou mládí, odporem k patosu, cynismem, ale zároveň lidskostí, emotivností a tolerantností.

2.1.2 Druhé tvůrčí období (*Lviče, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší*)

Šedesátá léta byla obdobím velkého politického, společenského i kulturního rozvolnění, a tudíž ideální atmosférou pro kulturní i umělecký rozvoj, včetně literární sféry. Díky určitému oslabení cenzurní praxe došlo nejen k druhému vydání *Zbabělců*, avšak i k velmi svižné distribuci nových u v šuplíku dosud uschovaných Škvoreckých děl. Šedesátá léta jsou však nejen Škvoreckého druhým tvůrčím obdobím, ale ve svém závěru také dobou odjezdu manželů do kanadského exilu, kde se v následujících letech rozvine další pro Škvoreckého zásadní epocha – období exilového nakladatelství 68 Publishers a jeho nová role nakladatele.

Od druhé poloviny šedesátých let lze v jeho autorském stylu zpozorovat změnu narativu a struktury děl, která se stávají narativně bohatšími, univerza děl jsou propracovanější na hlubší rovině nejen psychologické (co se postav týče), ale též jazykové, kdy autorův styl postupně výrazně ovlivní angličtina – proto jsou jeho díla často obohacena minimálně jednou postavou hovořící tzv. makarónštinou, kdy je její rodná čeština protkána anglicismy a často i neologismy v tomto duchu tvořenými. Taktéž lze říci, že Škvorecký od šedesátých let mnohem více koketuje s „multižánrovostí“ svých děl, přičemž prvním takovýmto počinem je *Lviče* napsané v letech 1963–67 a publikované roku 1969.

Román, jehož první české vydání nese podtitul „Koncové detektivní melodrama“, je dělen do tří částí lišících se žánrem, ač na sebe v narativu chronologicky navazujících. Větší část knihy je milostným románem, následně zde máme výsměšně kritickou satiru a závěr knihy se mění v detektivní příběh. Román se v témže roce dočkal filmové adaptace režiséra Václava Gajera pod názvem *Flirt se slečnou Stříbrnou*. Podstatným faktem však je, že román *Lviče* tvoří pomyslný mezník v literární tvorbě Josefa Škvoreckého, poněvadž vyšel právě v době odchodu Škvoreckých do exilu. Zatímco jeho další romány vznikly již v cizině, *Lviče* je aktuálním a nezprostředkovaným dobovým svědectvím o životě v Československu přelomu padesátých a šedesátých let. Na jedné straně tak stojí autorova dřívější díla, jež zachycují život v jeho rodné zemi, a na straně druhé pak exilové romány, reflektující autorův život v cizině. *Lviče* proto představuje jakýsi most mezi oběma etapami Škvoreckého života a tvorby.

O šest let později, roku 1975, Škvorecký publikuje již v nově založeném exilovém nakladatelství 68P svůj soubor šesti povídek *Prima sezóna*, orientovaný do fiktivního města Kostelce během období Protektorátu Čechy a Morava. Vydání v Československu se sbírka dočkala až roku 1990 a o čtyři roky později byla přepracována do podoby stejnojmenného televizního seriálu Karla Kachyni.

Třetím zásadním dílem Škvoreckého druhého autorského období je román *Mirákl* (*Politická detektivka*), vznikající mezi léty 1969–72 a vydaný roku 1972 v 68P. *Mirákl* zpracovává události let 1949–70 technikou filmových střihů oddělující jednotlivé prolínající se linie narativu, obsahující protagonistovy vzpomínky.

Posledním zásadním dílem druhého období je román *Příběh inženýra lidských duší*, s podtitulem „Entertejnment na stará témata o životě, ženách, osudu, snění, dělnické třídě, fyzice, lásce a smrti“, který lze považovat za pokračování *Zbabělců* či *Miráklu*. Roku 1977 byl publikován česky v 68P, v anglickém jazyce vyšel sedm let poté. *Příběh inženýra lidských duší* reflektuje postmoderní tendence v literatuře (byť to autor zprvu neplánoval), projevující se především citacemi, literárními narážkami a intertextualitou.⁹ Díky prožitkům z emigrace dokázal Škvorecký autenticky zprostředkovat vnitřní svět člověka vrženého do globalizovaného světa a strženého proudem zrychlujícího se životního tempa. V Americe i Kanadě si román získal značné renomé a podnítil zájem o české autory a českou prózu (výraznou zásluhu na tom měla i tvorba Milana Kundery).¹⁰ Názvem díla Škvorecký sarkasticky zdůrazňuje rozpor mezi frází, vyjadřující v padesátých letech ideologické požadavky režimu, a svobodným uměleckým vyjádřením autora.

Druhé tvůrčí období Josefa Škvoreckého je charakteristické prolínáním politických a osobních témat. Exil a vzpomínky na minulost hrají v jeho románech klíčovou roli a vedou k hlubší reflexi lidského života a jeho složitosti. Díla druhého období čerpají z autorových osobních zkušeností, jsou též reflexí myšlenek a prožitků z minulosti. Postupně dochází též k odklonu od dosavadního satirického zobrazení poválečné doby.

V *Miráklu* se Škvorecký detailně věnuje šedesátým letům, včetně období pražského jara, v *Příběhu inženýra lidských duší* pak reflexi následující normalizace. Jeho tvorba v tomto období je tak silně ovlivněna politickým a kulturním děním v Československu. Nástup nové české umělecké generace přináší do literatury inovativní prvky a myšlenky. Život v exilu probouzí u Škvoreckého motivy minulosti a nutí ho reflektovat kompromisy

⁹ Trenský 1995, s. 83.

¹⁰ Příbáň, Kupcová 2005, s. 28.

a zbabělost ve střetu tvůrčího ducha s dogmatickým režimem, které sám prožíval, nebo aspoň sledoval u přátel a známých. Současně s publikováním *Příběhu inženýra Škvorecký* na delší dobu opouští tematiku moderní československé historie a začíná hledat nové náměty.

2.2 Škvorecký jako exilový nakladatel – 68 Publishers

Nakladatelství Sixty-Eight Publishers (dále jen 68P) založili na podzim 1971 manželé Zdena Salivarová-Škvorecká a Josef Škvorecký v kanadském Torontu. Společnost nejprve vlastnili oba manželé, avšak roku 1977 se 68P stalo tzv. non profit company – nevýdělečnou společností pod veřejnou kontrolou – a řídila ji správní rada za předsednictví kanadského bohemisty Harolda Gordona Skillinga (1912–2001). Tentýž rok manželé založili také výdělečnou společnost Prague Typesetting, zaměřující se zejména na sazbu knih a periodických tisků publikovaných v neanglických jazycích a později na ofsetový tisk. Nakladatelství zaniklo roku 1994. Z bibliografie jeho produkce víme, že své působení zahájilo v listopadu 1971 publikováním Škvoreckého románu *Tankový prapor* s podtitulem *Fragment z doby kultů* (součást série románů o hrdinovi Dannym Smiřickým). První vydání v rozsahu dvě stě čtyřicet jedna stran bylo doplněno předmluvou Jiřího Voskovce a opatřeno obálkou Mikuláše Kravjanského. Svou činnost nakladatelství ukončilo taktéž Škvoreckého dílem: jako svou dvou stou dvacátou sedmou publikaci vydalo v srpnu 1993 jeho *Povídky tenorsaxofonisty*, avšak již jen jako stostránkovou neprodejnou prémii pouze pro nejvěrnější čtenáře 68P.

Z dochovaných materiálů (a to i z těch, jež jsou součástí této práce) lze říci, že provoz nakladatelství řídila zejména Zdena Salivarová a Josef Škvorecký zastával pozici šéfredaktora. Ku pomoci jim na postu redaktorském či lektorském byli např. prozaička Jaroslava Blažková, kritik a prozaik Jaroslav Strnad (soustředící se především na memoáry a odborné texty), Květa Trdlicová (bývala redaktorka a kolegyně Josefa Škvoreckého z Odeonu) či Marie Zelená. Kvůli bezpečnosti (a především v počátcích působení 68P) však skutečná jména „zaměstnanců“ v tirážích uváděna nebyla, namísto toho se mimo jiné používala jména postav z textů Škvoreckého (Daniel Smiřický, Lenka Stříbrná, Karla Marie Weberová atd.) či Salivarové (Jana Honzlová).¹¹ Grafickou stránku zprvu zajišťoval Mikuláš Kravjanský (např. Škvoreckého *Lviče* nebo první vydání *Honzlové Zdeny Salivarové*),

¹¹ Přibán 2015 [online].

později Barbora Munzarová (např. Vaculíkova *Morčata* a *Český snář*, Škvoreckého *Příběh inženýra lidských duší* nebo antologie *Doba páření – Povídky současných čs. spisovatelek*).¹²

Idea, s níž bylo nakladatelství založeno, byla v zásadě prostá a vykryštovala z dobového kontextu, kdy bylo mnoho autorů označeno za politicky nepohodlné a měli zákaz publikovat svá díla doma (spolu s jiným veřejným působením). Škvorečtí chtěli v době totalitního útlaku podpořit domácí kulturu v Československu a napomoci udržení literární kontinuity, která byla v prostředí diktatury značně poškozena zásahy do pestrosti a různorodosti literárních počinů. Proto je jejich zásluha tak markantní: pomohli literatuře „dýchat“ v době útlaku. Ovšem aby bylo možné publikovat poměrně velké množství knih v odlišném literárním prostředí a za zcela jiných podmínek, bylo zapotřebí stanovit priority v pracovním a edičním postupu.

Škvorečtí si proto stanovili tři primární ediční zásady, jež se snažili trvale dodržovat a které jim napomáhaly dodržovat určitý řád:

- 1) Vydávat především dosud nevydané knihy současných českých a slovenských autorů, které v Československu nemohou vyjít. Důvodem je, že autoři jsou v exilu, doma v opozici, nebo jejich rukopisy bývají z politických či estetických důvodů cenzurovány.
- 2) Reedice vydávat pouze tehdy, pokud slibují zisk. Zisk se pak používá na financování nekomerčních titulů, jako je poezie, filozofie, literární teorie apod. Reedice se také vydávají, pokud kniha vyšla v době, kdy většina západních čtenářů byla v exilu, nebo pokud je dílo doma potlačované nebo falešně interpretované.
- 3) Překlady knih „nečeskoslovenských“ autorů vydávat pouze tehdy, pokud svým obsahem pojednávají o Československu nebo jinak souvisejí s československou problematikou.

S prvním bodem souvisí i skutečnost, že torontskému nakladatelství bylo čtenáři nejdnou vytýkáno slabé zastoupení slovenských spisovatelů. Příčina tohoto faktu však byla prostá – v exilu bylo výrazně méně slovenských autorů než českých. Ti, kteří odešli do exilu (např. Ladislav Mňačko), vydávali své knihy v Evropě. Slovenští autoři, kteří zůstali na Slovensku, většinou mohli oficiálně publikovat; slovenský samizdat tvořili zprvu spíše jednotlivci.

¹² Zach 1995 [online].

Další zajímavou otázkou je prvotní představa českého exilu o literárním trhu jako takovém. Již v této době byla poměrně nízká informovanost, co se ekonomické a finanční stránky literárního trhu v západním světě týče. Z této nedostatečné informovanosti ohledně odlišnosti finanční stránky podnikání v USA a Kanadě pramenila i jistá iluze (převážně československého čtenářstva), že Západ je místem zaručené kariéry s vysokými výdělky. Škvorecký se proto rozhodl vyjádřit o skutečném stavu jako o jakési deziluzi z amerického snu nejen ve své knize *Samožerbuch*, ale též i v korespondenci s Vaculíkem.

2.2.1 Amerika jako literární zlatý důl?

Řada emigrantů z Československa měla tehdy naneštěstí mylný dojem, že v Americe lze na literatuře snadno „vydělat“. Tato představa byla založena na faktu, že v Americe je dodnes jeden ze světově největších literárních trhů, čemuž odpovídá i velmi dobré finanční zajištění tamních spisovatelů, a ač se tehdejší částky pohybovaly na nižších příčkách, než je tomu na dnes, stále se jednalo o nesrovnatelné částky oproti československému trhu. Škvorečtí i toto osvětlují ve svém díle *Samožerbuch*, kde konstatují, že podle amerických statistik se literaturou užíví jen něco kolem 10 % amerických spisovatelů. Ti zbývající mají jako hlavní zaměstnání jinou činnost a píší v tzv. volném čase. Z těchto 10 % šťastných je ovšem opravdu šťastných opět jen nepatrný zlomek, který představují autoři největších bestsellerů. Právě o těchto bestselleristech lze říci, že jsou literárními „boháči“, kteří jsou schopni se bez problémů uživit a vydělat na literatuře. Ovšem následně dodávají, že bestseller ještě není zárukou kvality, a podkládají své tvrzení příkladem amerického spisovatele Williama Faulknera, který je dodnes považován za jednoho z největších amerických spisovatelů 20. století, avšak i přes to přestal mít finanční starosti teprve těsně před svou smrtí. Do té doby činila jeho primární příjem scénáristická práce v Hollywoodu.

Právě tuto nedostatečnou informovanost (nejen ohledně amerického ekonomického a literárního trhu) považují Škvorečtí za příčinu mylného dojmu některých československých spisovatelů, kteří mají za to, že nakladatelství na jejich dílech zbohatne. To však, jak již víme, není pravda. Nakladatelství (včetně 68P) vydělává samo na sebe prodejem knih nejen původních, ale též překladových, a profit závisí na několika zásadních aspektech (brožovaná, či pevná vazba, správně stanovený náklad titulu). V nákladech a cenách amerických a českých paperbacků jsou pochopitelně značné rozdíly. Na konkrétním příkladu z roku 1976 Škvorečtí ukazují, jak rozdílné musely být nakladatelské finanční kalkulace na americké a československé půdě. Roku 1976 byl jedním z nikoli

největších bestsellerů sezóny v USA román *Něžná zuřivost lásky* od Jennifer West. Tento román byl vydán v nákladu 2,4 milionu výtisků s prodejní cenou 1,95 dolaru.

V Československu byl v roce 1976 vydán v nákladu 3 000 výtisků za cenu 8,60 dolaru. Tyto rozdíly v nákladech a cenách jsou způsobeny třemi primárními faktory. Za prvé, v USA je trh s paperbacky (brožovanými vazbami) mnohem větší než v Československu. To umožňuje americkým nakladatelstvím vydávat knihy v mnohamilionových nákladech, což pochopitelně vede k výraznému snížení výrobních nákladů. Za druhé, americká nakladatelství používají při výrobě paperbacků levnější materiály, jako je například méně kvalitní papír, než jaký je ten s vyšší gramáží, potřebný pro šitou publikaci v pevné vazbě. To opět přispívá ke snížení výrobních nákladů. Za třetí, americká nakladatelství využívají výhod masové výroby – přesněji knihy tisknou na automatických lisech, které jsou schopny vytisknout velké množství knih za velmi krátkou dobu. Což opět snižuje výrobní náklady, usnadňuje distribuci a prodej titulu.¹³

3 Ludvík Vaculík

Nyní se zaměříme na druhou literární osobnost, která stejně jako Škvorecký formovala kulturní sféru za dob socialismu – Ludvíka Vaculíka. Právě tato jeho role v Československu přímo vyzývá čtenáře ke komparaci s působením jeho česko-kanadského kolegy a přítele, avšak my se této komparace vyvarujeme primárně s ohledem na naprostou osobnostní a charakterovou odlišnost obou zmíněných. Zatímco Josef Škvorecký byl konzervativně založeným milovníkem příběhů a snílkem, Vaculík byl spíše nespoutaným a osobitým živlem. Vaculík byl zkrátka „svůj“ a právě tento fakt je nutno brát v potaz. Znám byl především jako muž, který si nikdy a před nikým nebral servítky, byl to literát, který si vždycky stál profesně i charakterově za svými názory a nebál se je vyjádřit, i když to znamenalo postavit se do opozice a nejednou i proti většinovému názoru veřejnosti.

Vaculík byl vždy věrný sám sobě, svým zásadám a svému přesvědčení. Nedokázal se přetvářovat a vždy otevřeně říkal, co si myslí. Tento rázný postoj se zřetelně slučoval s jeho rolí bojovníka za svobodu, spravedlnost a pravdu. Vždy stál na straně těch, s nimiž bylo nespravedlivě zacházeno. Jeho radikalismus však šel ruku v ruce s častým nepochopením veřejnosti a jeho neústupnost mu nejednou přinesla problémy. Ani tak se však nikdy nevzdal svých zásad. Většinový nesouhlas mu však nikdy nedělal starosti, poněvadž oproti svým

¹³ Škvorecký, Salivarová 2019, s. 71–73.

kolegům – kteří se snažili víceméně splynout s prostředím, neupozorňovat na sebe a tvořit bez doprovodu negativní pozornosti veřejnosti či médií – se Vaculík nikdy netoužil zavděčit se davu, natož do něj cíleně zapadnout. Byl tak velmi striktním individualistou a „živlem“, což je v obou případech ostrou zbraní proti jednotvárnosti a nežádoucímu klidu jak v profesním, tak osobním životě.

Vaculíkův odkaz je inspirující pro všechny, kdo chtějí žít svobodně a podle svých vlastních zásad. Byl to člověk, který nejen svou osobností, ale i svou tvorbou výrazně ovlivnil českou literaturu a to v nestabilních dobách pro kulturu náročných.

Narodil se 23. července 1926 v Brumově na Zlínsku v rodině tesaře (o politických iluzích jak jeho otce, tak samotného Vaculíka se mohou čtenáři dozvědět v autobiografickém románu *Sekyra* z roku 1966). Po absolvování obecné a měšťanské školy se stal tzv. mladým mužem Baťovy školy práce. Pro firmu Baťa následně pracoval na pozici dělníka (nejprve ve Zlíně, poté ve Zruči nad Sázavou) i za 2. světové války. Současně s pracovním poměrem studoval dvouletou odbornou obuvnickou školu (1941–1946). O čtyři roky později roku 1950 absolvoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze (jejímž absolventem byl například i spisovatel Arnošt Lustig, který zde získal inženýrský titul stejně jako Vaculík). Na tzv. umístěnku poté Vaculík nastoupil jako vychovatel do učňovského internátu Sdružených bavlnářských závodů v Benešově nad Ploučnicí (tato pracovní i osobní zkušenost je zaznamenána v jeho prvním románu *Rušný dům* z roku 1963).¹⁴ Následně nastoupil základní vojenskou službu a po návratu se stal redaktorem politické literatury v nakladatelství Rudé právo. Později taktéž psal do zemědělského týdeníku *Beseda venkovské rodiny*. V roce 1958 byl zaměstnán v Československém rozhlasu (konkrétně v oddělení pro mládež), kde aktivně spolupracoval na pořadech „Mikrofon mladých“ (později „Mikrofórum“) a „Včera mi bylo patnáct“.

Do širšího povědomí se však dostal až v 2. polovině 60. let, kdy začal od září roku 1965 přispívat do *Literárních novin* (později přejmenovaných na *Literární listy* a od podzimu 1968 jen *Listy*). Jeho kritická společenskopolitická publicistika vyvolala nesouhlas vedení komunistické strany (jejímž byl Vaculík členem), což vyvrcholilo po jeho vystoupení na IV. sjezdu Svazu spisovatelů ve dnech 27. – 29. června 1967 a sepsání manifestu Dva tisíce slov v roce 1968. Oba tyto projevy znamenaly pro Vaculíka zásadní rozchod s komunistickou ideologií. Po srpnové okupaci, resp. na začátku tzv. normalizace bylo Vaculíkovi zakázáno jakékoli veřejné působení. V Československu tak mohl publikovat

¹⁴ Macháček 1969, s. 179.

pouze samizdatem, ale jeho knihy vycházely dál v zahraničí, a to jak v překladech, tak česky v nakladatelstvích Sixty-Eight Publishers v Torontu či Index v Kolíně nad Rýnem.

V roce 1973 se sám zapojil do samizdatového publikování, avšak z opačné strany – nikoliv autora, ale nakladatele – a založil samizdatovou Edici Petlice, ve které vydával zakázané knihy svých kolegů. Tímto počínáním se připojil do okruhu tajné podpory literárního umění během složitých 70. let 20. století. Rovněž v této době psal fejetony do samizdatových časopisů, z nichž nejznámější byl každoroční fejeton *Jaro je tady*. Po roce 1989 se Vaculík do politického života příliš nezapojoval, ač by to vzhledem k jeho průbojně povaze očekával nejméně čtenář. V listopadu 1989 byl Vaculík odmítnut pořadateli protirežimních demonstrací a nebyl vpuštěn na letenské pódium, poněvadž se organizátoři obávali jeho kritického projevu – přesněji se obávali, aby Vaculík neobvinil národ například ze zbabělosti. Zpětně Vaculík k této události prohlásil: „A tím jsem se zachránil sám sobě.“¹⁵ Po roce 1989 se již věnoval výhradně spisovatelské a novinářské tvorbě.¹⁶

Literární svět se s Vaculíkem rozloučil 6. června 2015, kdy zesnul v Dobřichovicích.

3.1 Vaculík jako autor

Totalitní systémy v Evropě 20. století se v určité své fázi vždy zasazovaly o šíření iluze šťastné, zdravé a především pracující (budující) společnosti. Proto i v socialistické epoše Československa sedmdesátých a osmdesátých let bylo zaměstnání pro zletilé, dospělé občany povinností. Potvrzením bylo razítko v občanském průkazu, jehož absence sloužila jako podnět pro represivní složky státu (nejčastěji Veřejnou bezpečnost). Vyhýbání se práci bylo chápáno jako příživnictví, a tudíž jako těžký přečin proti občanskému soužití.

Mnoho umělců, kteří stáli mimo oficiální struktury uměleckých svazů, se tak navzdory možné podpoře ze zahraničí (honoráře, stipendia) muselo vzdát svého uměleckého působení a přeorientovat se na dělnická zaměstnání. Normalizace tudíž měla negativní dopad na všechny aspekty života v Československu, občané byli zbaveni svobody a přežívali v atmosféře strachu, frustrace, neznáma a beznaděje. Takto režimem deprimované obyvatelstvo mělo do jisté míry vliv na stagnující ekonomickou a klesající kulturní a životní úroveň. *Český snář* je tudíž důležitým generačním svědectvím o této temné éře českých dějin a ukazuje, jak lidé v normalizaci „žili“ a co museli snášet. Na druhou stranu je to však i jakási oslava lidské svobody a naděje.

¹⁵ Hvizďala [online].

¹⁶ Tamtéž.

V dusném a beznadějném dobovém klimatu se *Český snář* stal událostí nejen literárního života v disentu a svého druhu symbolem tvůrčí svobody. Román-deník Ludvíka Vaculíka, *Český snář*, nám otevírá pohled na život českého disidenta v 70. a 80. letech minulého století. Autor věnuje dílo svému příteli, výtvarníkovi Jiřímu Kolářovi, který ho inspiroval k myšlence napsat o tom, „proč mu nejde napsat román“.

Dílo je tvořeno deníkovými záznamy z období od 22. ledna 1979 do 2. února 1980. Vaculík se v nich stává literárním hrdinou, resp. aktérem i objektem sebezpozorování, a „vypravěčem“ svého život i životů dalších disidentů. Nahlížíme do denního života jeho rodiny (manželky Madly a synů Jana a Ondřeje, jmenovaného jako Ondráš), i do osobního života Vaculíkova (přátelé, přítelkyně). V tomto ohledu hlavní hrdina prochází nesnadnou emocionální krizí způsobenou rozchodem s Helenou (míněno Bukovanskou), která se přestěhuje do Vídně. Útěchu nalézá v cestách mimo Prahu či v zahradničení. Druhou rovínou textu tvoří autorova činnost v samizdatovém nakladatelství Petlice, kde se potýká s běžnými provozními problémy (s rukopisy, autory, písáčkami i samotnými knihami) v nestandardních podmínkách. Značný prostor v díle zaujímají popisy osobních i pracovních setkání, takže obě roviny díla se postupně neoddělitelně propojují. Politickou rovínou díla však netvoří jen okolnosti samizdatového vydávání, ale i jiné peripetie disidentského života, které obvykle nelze předpokládat (např. organizování protestů proti naschválům namířeným na Pavla Kohouta, jemuž se podařilo legálně vycestovat z Československa, ale návrat z ročního pobytu na Západě je mu znemožněn). Pochopitelně se objevují i záznamy policejních výslechů.

Je to však permanentní pochybování o vlastním počínání, které je nakonec koncentrujícím prvkem celého díla. Autor se postupně vrací k sepsaným poznámkám a váhá, nakolik v nich odhalit pravdu a nakolik je zahalit do fiktivního hávu. Po zralé úvaze se přiklání k zachování autentičnosti díla, i když to může znamenat stylistickou nesourodost. Čeká na vhodný závěr, který mu přinese až sen o výletu všech disidentských přátel do Brna, do lepších časů.

Román se žánrově rozprostírá na široké škále a vyznačuje se synkretickým charakterem. Nejnápadnější je forma deníkových záznamů, které autor jen nepatrně stylizuje, v proudu vyprávění, líčení a dopisů však nalezneme i záblesky milostného románu. Fejetony, glosy a aforismy komentující tehdejší události spolu s kritickými úvahami o situaci ve společnosti, statečnosti, emigraci a zodpovědnosti za stav země vytvářejí obrysy politického románu. Detailní pozorování proměn přírody a osobitý „zahradníkův rok“ vnášejí do textu lyrickou rovínou. Nechybí ani reportáže z kaváren, večírků, oslav a pracovišť,

cestopisné črty, literárněvědné poznámky, citace z cizích deníků a dopisů, verše, anekdoty a záznamy snů. *Snář* tudíž přesahuje rámec osobního příběhu a přetváří se v kritickou výpověď o stavu československé normalizační společnosti, poněvadž formální pestrost umožňuje poskládat různé pohledy v jeden komplexní obraz světa.

Český snář vzbudil v 80. letech mezi čtenáři velký ohlas zejména kvůli své otevřené tematizaci života disidentských sfér, v nichž se Vaculík pohyboval. Právě v prostředí disentu mu tudíž byla vytykána přílišná otevřenost, a to zejména s ohledem na rizika vyplývající z pravidel-nepřavidel vládnoucích v policejním státě. Kritici poukazovali i na autorovu nekritičnost, shovívavost k sobě samému a až egocentrismus. Je však důležité si uvědomit, že *Český snář* nelze zaměňovat za literaturu faktu, i když pro českého čtenáře je často právě faktografie nejzajímavější. V literární historii ostatně Vaculík nebyl ojedinelým autorem uplatňujícím takovýto postup při tvorbě, naopak lze říci, že navazuje na tradici např. *Šlépějí* Jakuba Demla, tvorbu Arnošta Lustiga či dalších autorů.

Autobiografickou stylizací se *Českému snáři* blíží Vaculíkovy soubory komentovaných deníkových zápisů z mládí *Milí spolužáci!* (Index, 1986). V samizdatové literatuře 70. let nalezneme shodné rysy v prózách a básních Egona Bondyho a Vlastimila Třešňáka, které rovněž vycházejí z popisu silného autobiografického zážitku. V 80. letech pak tuto linii dále rozvíjí například próza Pavla Kohouta *Kde je zakopán pes*. Na pomezí autobiografického autentického záznamu a fabulované prózy ze života disidenta stojí i některé povídky Ivana Klímy, Bohumila Hrabala, Martina Milana Šimečky či prózy Dominika Tataruky (zejména *Písačky*), od devadesátých let je kombinace autentického zobrazení reality s fabulací ještě častější.

Formu deníkových zápisů použil sám Vaculík i v próze s autobiografickými rysy *Jak se dělá chlapec* (1993), kniha je taktéž literární a osobní polemikou s autobiograficky laděnou *Smolnou knihou* (1991) Vaculíkovy partnerky Lenky Procházkové.

Jak už jsme naznačili, *Český snář* je zároveň také „románem o románu“. Autor se zamýšlí nad jeho možnou podobou, dopadem a významem pro sebe i osoby v něm zachycené. Uprímně zaznamenané skutečnosti jsou pro něj cennější a umělecky pravdivější než dodatečné retuše, fabulace a výmysly, ačkoliv drobné úpravy přiznává. Metatextový monolog se prolíná s pomyslnými dialogy s autorovými bližními v zápisech, dopisech a komentářích k jejich promluvám, činům a textům. Vnitřní polemiky odkrývají široké citové rozpětí od jásavé radosti a chvály po upřímnou zlobu, sebeironii, hanu, trýznivý žal a smutek.

Autor (a též hlavní hrdina románu), ačkoliv je bytostně skeptický a pochybovačný, nachází v těchto vlastnostech motivaci k neustálému snažení a naději. Namísto rezignace ho nutí bojovat za své přesvědčení, nacházet v těžkostech sílu a v nekončícím se zápase se světem objevovat samu sebe.

Román je zakončen citací, konkrétně citací o skřivánkovi, který na Hromnice musí vrznout, i kdyby měl zmrznout. Jedná se však o metaforou Vaculíkova snu, který lze považovat za jednotící pointu celého románu a zároveň shrnutí daného prožitého roku. Nevztahuje se však jen k jednomu životu, ale nese v sobě obecnější touhu a autorovu vizi budoucnosti.¹⁷

Zmínili jsme značný ohlas, který *Český snář* vzbudil zejména v 80. letech bezprostředně po svém samizdatovém vydání a který se týkal primárně autorovy otevřenosti ohledně vnitřního života v disidentských kruzích v Československu. Ohlas v té době samozřejmě nemohl zasáhnout do široké čtenářské obce, jíž bylo dílo nedostupné, o to intenzivněji se však román v dobrém i nedobřím dotkl Vaculíkových kolegů z literární sféry, kteří Vaculíkovi na jeho výzvu i bez ní zasílali v rámci soukromé korespondence své názory a postoje.

Souborem těchto reakcí je kniha *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*, která se stala jistým doprovodným materiálem k samotnému *Snáři* a také podkladem k možné interpretaci dobového kontextu československého disentu. *Hlasy* tak dávají možnost autorům, které Vaculík v *Českém snáři* zmiňuje, reagovat jednak na své zobrazení v textu a jednak se vyjádřit k příběhu a Vaculíkem zvolenému zobrazení doby. Celou sbírku otevírá Vaculíkovo „věnování“ zejména jeho kolegům: „Požádal jsem čtenáře ‚Českého snáře‘, aby mi svůj úsudek napsali. Těm, kteří to nějakou formou udělali, děkuji. Někteří mi řekli svůj názor osobně, neměli však potřebu, chuť nebo čas psát. Tento svazek dopisů, kritik a ohlasů je určen pro účastníky této náhradní literární diskuse.“¹⁸

Hlasy jakožto sborník publikoval sám Vaculík samizdatem v Petlici roku 1981 ve formátu A5 a rozsahu 276 strojopisných stran. Vyrobeno bylo však jen 27 exemplářů určených pro autory jednotlivých příspěvků. Vaculík převzal texty v původní tiskové podobě, s výjimkou tří úprav: Pavel Kohout z respektu k soukromí zkrátil svůj úryvek vyjadřující stanovisko ke *Snáři* z dopisu Ludvíku Vaculíkovi na dvacet dva řádků (namísto čtyřiceti). Petr Pithart odstranil tři věty nesouvisející s tématem, aniž by narušil smysl textu.

¹⁷ Fišer [online].

¹⁸ Vaculík 1991, s. 7.

Jako poslední text upravila Eda Kriseová, která provedla jazykovou úpravu a škrtila dvě věty bez vlivu na obsah.

Mimo tyto tři zmíněné autory v *Hlasech* nalezneme příspěvky např. Milana Jungmanna, Jiřího Gruši, Jana Trefulky, Evy Kantůrkové, A. J. Liehma, Josefa Škvoreckého, Jiřího Müllera, či Václava Havla, který byl v době vzniku *Snáře* uvězněn a kniha byla prvním titulem, který po návratu na svobodu četl.¹⁹

Jiří Gruša kupříkladu oceňuje Vaculíkovu odvahu a neochotu podřídit se tlaku na zprostředkovávání „progresivní banality“ v tradiční fabuli, když píše:

Řeknu to paradoxem: psát je cosi zatajovat. Co zatajovat – tajemství psaní. Dodám k tomu, že to vynechané, tj. vlastně zatajené, smí být pouze to, co sám osobně má vůči prameni tvořivosti (já bych řekl vůči pánubohu) píšící člověk jakožto svědomí, neboť toto svědomí může, nebo dokonce spíš má mít ráz osobní, tiché a soukromé rozmluvy s oním X, protože ono samo, míním teď opět to svědomí, není ničím jiným než souvislou pamětí a připamatováváním moci (magie), již psaní skýtá, jakož i stvrzováním, že této moci je užíváno ve shodě s proudem života, biofilně. [...] Velká nedorozumění vznikají z klikaté hranice mezi tímto smím a musím. Bude to hlavní argument proti Tvé knize, ačkoli právě její úžasná přednost spočívá v tom, že sis takovou záměnu nedal vnutit, ba že ses vši silou a s konečnou platností vzepřel tomu být spisovatelem, jak to v Čechách rádi, tj. člověkem zprostředkovávajícím, pokud jen lze, progresivní banalitu pomocí pokud možno tradiční fabule. Banalita = co člověk nahlíží v dodaném kukátku, čeho se nedopracoval osobním náhledem a hlavně sebevzátkou a co má vždy – aspoň v literatuře – nádech vítanosti (protože informační kanál neklade takové snadno průchodné informaci žádný odpor), spodní vědomí o banálnosti banálního (a vlastně mravní jeho neudržitelnosti), vede některé spisovatele k přehnané důvěře v příběh, jako by ten právě z banality vykupoval. Jenže ouha – on ji právě takříkajíc dotvrzuje, jsa takto jen dalším zvnějšněním.²⁰

Gruša se však několikrát snaží zdůraznit, že Vaculík ve svém díle jmenovaným záměrně neubližuje. Chválí autorovu práci s jazykem a jeho snahu o „obnovu slov“ pomocí osobního prožitku původních obsahů života. Vnímá *Český snář* jako strategický akt duchovní svobody a oceňuje Vaculíkovu ofenzivní strategii v boji proti zúžení zorného úhlu ze strany protihráčů. Souhlasí s Vaculíkovým pojetím příběhu jako principálně neuzavřeného.

Ve svém příspěvku Gruša Vaculíkovi nic explicitně nevyčítá, spíše vyjadřuje obavy ohledně poskytování informací o „hnutí“, tedy disentu, nežádoucím adresátům, dále

¹⁹ 1981 *Hlasy nad rukopisem „Českého snáře“* [online].

²⁰ Gruša 1991, s. 26.

používání skutečných jmen a v neposlední řadě Vaculíkovu „neuravalost“, kterou však považuje za ne nutně negativní Vaculíkův osobnostní rys.

Ne tak kladnou zpětnou vazbu Vaculíkovi však poskytl například kritik a prozaik Jan Trefulka. Ten v příspěvku z 26. 8 1980 sice oceňuje Vaculíkovu odvahu a některé jeho dřívější práce (např. *Sekyra*) či některé fejetony, jeho postoj ke *Snáři* je však spíše negativní, knihu vnímá jako plytkou a plnou sebevědomých soudů o jiných lidech. Říká, že je mu: „[...] docela fuk, že se tam píše jmenovitě o několika, ba mnohých známých lidech [...] Vadí mi, že se o nich píše vesměs dost plytce – jinak to vlastně nešlo, když jsou jmenováni.“²¹ Avšak jako primární zdroj Trefulkovy nelibosti je, že bytostně nemá rád „[...] autory s poměrně skromným dílem a odvážnými, ba bohorovnými soudy o jiných a případně s tlustými komentáři k vlastnímu důležitému životu. (Do toho počítám Demla i Hanče, ale i starý Skoumal míval podobné sklony.)“²²

Dále Vaculíkovi vyčítá nízkou míru sebekritičnosti a uvažuje o budoucnosti, v níž se podle jeho mínění ukáže, že „[...] jsme byli přece jenom druhá nebo třetí garnitura a úplně jiná jména budou vyznačovat tuto dobu [za dvacet, třicet let]. Proto, zdá se mi, je na místě co největší skromnost – lidi si rádi přečtou milé povídání od velikého autora, malý autor s rozsáhlými vzpomínkami a úvahami může být jenom směšný.“²³ Trefulka se domnívá, že Vaculík se ve *Snáři* snaží zvýznamnit a v důsledku toho vypadá menší, než ve skutečnosti je. Avšak svůj příspěvek Trefulka uzavírá kolegiální omluvou: „Tak se na mne nezlob. Od tohoto dopisu nemám kopii ani koncept, pokud se mě někdo bude ptát, budu jenom říkat, že se mi knížka nelíbí.“²⁴

21. 2. 1981 poskytl v soukromé korespondenci zpětnou vazbu i samizdatový vydavatel brněnské „odnože“ Edice Petlice Jiří Müller, který Vaculíkovi odepisuje na dřívější dopisy s poměrně kladným hodnocením knihy a též tvrdí, že kniha je spíše reflexí doby, nežli čistě beletristickým fiktivním příběhem „neautobiografického“ hrdiny.

[...] dlužím Vám odpověď na otázku: Co říkáte mému spisu? Užívat život svůj, svých nejbližších a přátel jako prostředku k literárnímu dílu je psychologicky šokující, a osvobodivé zároveň. Konstatuji to, ale nemyslím, že odtud by mělo vycházet hodnocení. Český snář není pro mne čtení o těchto životech, nýbrž skrze ně o dnešku vůbec. A k tomuto tématu jste podle mne řekl nové, odkrývající a přesvědčivé gesto.²⁵

²¹ Trefulka 1991, s. 62.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Müller 1991, 131.

Za vskutku specifický a originální příspěvek však lze považovat ten z 22. 9. 1980, v němž Vaculík odvážně i provokativně publikoval nejen záznam rozhovoru s příslušníkem StB „Majorem Fišerem“, ale též svůj dopis adresovaný Fišerovi „osobně“, poněvadž ho ztvárnil jako jednu z postav *Snáře*. Taktéž se jedná o osobu, kterou hojně probírá v korespondenci se Škvoreckým, proto tuto pasáž uvádíme jako další příklad Vaculíkova postoje:

Neznám Vás, nevím ani, s jakou čtenářskou zkušeností vezmete můj rukopis do rukou, budete-li ho opravdu číst. Jenže jste proti mé vůli jaksi vstoupil do mé knihy: vyreklamoval jste si v ní místo pravidelným měsíčním předvoláváním k „úřednímu jednání“. Máte proto stejné právo jako jiné postavy mého rukopisu a já si jenom přeju, abyste mi jako ony řekl pak svůj názor. V těchto dnech se zas dovídám o zákrocích vaší neliterární instituce proti mluvčím Charty 77 a členům Vonsu. Vy víte, že patřím k těm lidem, i když jsem se po zkušenostech rozhodl pro jiný druh činnosti a vyrovnávání se s poměry. To je mimo jiné také námětem mé knihy. Čtenáři Vašeho druhu mi asi nebudou při nejlepší vůli správně rozumět, vždyť jinak by nemohli dělat Vaši práci. Abyste mě líp chápal, bylo by třeba uznat leccos z toho, o čem mluvíme osobně: že literaturu nelze úředně jmenovat do funkce či ji z ní sesadit, že je to činnost i útvar do veliké míry autonomní, přežívající politické útvary, že se v literatuře mohou s předstihem objevit myšlenky, jež příští společnost bude muset přijmout... To nemluvíme o své knize, mluvíme o zásadě. Ani Vás nemíním podceňovat, naopak Vás lidsky zřejmě cením výš, než k čemu mi dává důvody vaše neliterární instituce právě svým jednáním z posledních dnů.²⁶

V přepisu záznamu mezi Vaculíkem a „Majorem Fišerem“ Vaculík dodává, že:

Rukopis mi vrátil 22. 10. na místě, kde jsem mu jej před měsícem půjčil – v kavárně Belveder. Pravil, že sice není literární kritik, ale myslí si podle toho, co dosud ode mne četl, že „mám na víc“. Zapsal jsem rok svého života, představuje to jistě hodně práce, ale můj pohled je jednostranný, takto život u nás nevypadá. Přiznává se, že knihu četl „z jejich hlediska“, ale ani po té stránce nedověděl se tolik, kolik čekal podle pověstí, jež o ní kolovaly. Upozorňuje mě, že se pohybuju „na okraji zákona“, protože vytržením některých vět ze souvislosti dalo by se najít hanobení představitele republiky, například.²⁷

Hlasy nad rukopisem Českého snáře nejsou titulem oslavujícím *Český snář*, spíše jsou knihou, kde se mísí pochvalné recenze s těmi negativními, které se týkají zejména konkrétního a přesného jmenování osobností československého disentu. Avšak *Snář* je román-deník, proto je toto autentické zaznamenání kolegů a přátel pochopitelné. Osobní nespokojenost zmíněných „postav“ je však také zcela na místě, jelikož Vaculík v knize

²⁶ Vaculík 1991, s. 90.

²⁷ Vaculík 1991, s. 91.

odhaloval jejich identitu a soukromí a jejich činy, což v době normalizace plné policejních výslechů a stíhání přinášelo riziko nejen jemu.

Literatura formovala Ludvíka Vaculíka po celý život, a on sám taktéž po několik desetiletí ovlivňoval českou literaturu, proto je toto propojení zřejmé nejen ze *Českého snáře*. Jeho tvorba je spjata s jeho životní poutí tak úzce, že se stala nedílnou součástí jeho identity. Vaculík píše o tom, co žije, a žije pro to, o čem píše, proto je pro pochopení jeho díla klíčové znát i jeho osobní historii. Vyrůstal v Brumově u Valašských Klobouk (na pomezí Moravy a Slovenska) a toto prostředí ho silně ovlivnilo. Podle Františka Kautmana jeho osobnost zůstává „pevně zakořeněná na moravském venkově, v rodové a regionální tradici“²⁸.

Vaculík je bezpochyby velká osobnost, která mezi českými spisovateli zaujímá výjimečné postavení. Jeho jedinečnost spočívá v jeho autentičnosti – v myšlení, řeči, skutcích i tvorbě. Vaculíkovou doménou byla vždy „pravá tvář“, nikdy se nedokázal přetvařovat a pokaždé sdělil svůj názor v podobě, v jaké jej pocíťoval a v jaké mu věřil. Neprofiloval se dle nesouhlasu okolí, naopak mu dokázal čelit, ač se tím sám situoval do opoziční role. Ať bychom Vaculíka nazvali rebelem, buřičem, bojovníkem, svébytným živlem, nikdy bychom nebyli daleko od pravdy. On sám svou existenci vnímal jako život jdoucí paralelně nejen se zkušenostmi, ale též s osobními zásadami – které se v jeho případě nejednou vzepřely již zavedeným a společností přijatým řádům, normám a zvyklostem. Přátelé Pavel Kohout či Ivan Klíma ho považovali za paličatého a nespoutaného muže, kterému jeho vlastní neústupnost nedovolí umlčet hlas a názor nejen v roli nakladatele, ale především jako autora.

Korespondenci s Josefem Škvoreckým vedl v době, kdy dokončoval a publikoval jeden ze svých stěžejních románů *Český snář*. Poprvé vyšel roku 1981 samizdatem v Edici Petlice, a protože pochopitelně nebyla šance na oficiální knižní vydání v Praze, postaralo se o ně exilové 68P. Torontské vydání je opatřeno charakteristickou obálkou od Barbory Munzarové, jíž dominuje reprodukce obrazu Karla Havlíčka. *Český snář* bývá jak jsme již zmínili více někdy pro svou autobiografičnost řazen k vlně tzv. autentické literatury, k čemuž přispívá jeho deníková forma; záznamy zachycují jeden rok autorova života autora – přesněji od konce ledna 1979 do začátku února 1980. Dojem autenticity posiluje Vaculíkův typický expresivní styl plný metafor a přirovnání psaných jak hovorovou češtinou, tak slangem.

Rok 1979 byl důležitým rokem období tzv. normalizace v Československu (např. již zatčením a odsouzením Václava Havla k nepodmíněnému trestu) a dobový kontext je

²⁸ Kautman 1992, s. 3.

primárním tématem knihy – život v Československu s politickou represí, všudypřítomnou Státní bezpečností a morálním úpadkem. Tyto okolnosti ovlivňovaly životy všech občanů a limitovaly jejich možnosti, takže Vaculíkovo líčení osobního každodenního života, setkávání s přáteli a disidenty, ale též vlastních existenčních strastí je vlastně někdy přímou, jindy nepřímou výpovědí o dobovém kontextu. Román je plný Vaculíkovy ironie a sarkasmu, ale též specifického humoru a naděje. V určitém smyslu by bylo možno román nazvat generačním (kromě samotného Vaculíka se v knize čtenář setká s dalšími reálnými osobnostmi doby, jimiž jsou například Václav Havel, Ivan Klíma či Jiří Gruša), pokud generaci definujeme životní zkušeností a ne pouze konkrétními daty narození.

A jaká to byla zkušenost? Normalizace v Československu (po potlačení pražského jara v roce 1968) byla dobou zákazů a příkazů. Byla to doba politické represe, kdy se komunistický režim snažil o návrat k totalitnímu systému podloženému východním modelem Sovětského svazu, proto byly potlačeny veškeré reformy a svobody, které byly během pražského jara nastoleny. Operovalo se především těmito nástroji:

- a) **Politická represe:** Disidenti byli pronásledováni, zatýkáni a vězněni. Byly jim odebrány občanské svobody a byli nuceni pracovat v nejhorších, především manuálních profesích.
- b) **Cenzura:** Byla zavedena cenzura médií a kultury. Všechny publikace podléhaly redakční autocenzuře, popř. následným sankcím.
- c) **Propaganda:** Komunistická strana šířila propagandu, která zkreslovala realitu a oslavovala sporné výsledky její v ústavě zakotvené „vedoucí úlohy“.

3.2 Vaculík jako samizdatový nakladatel – Edice Petlice

Založením „nakladatelství“ Edice Petlice Ludvík Vaculík pomohl mnoha režimem zakázaným autorům šířit svá díla mezi čtenáře. Tato samizdatová edice, která vznikla v roce 1972 v Praze a Vaculík ji vedl až do jejího zániku v roce 1990, se zaměřila na původní českou a slovenskou tvorbu, která nemohla být v období normalizace oficiálně publikována.

Edice vznikla v reakci na potlačení pražského jara 1968. Po sovětské okupaci Československa a následné normalizaci byla většina českých a slovenských autorů, kteří se v šedesátých letech podíleli na kulturním obrození, vyloučena z oficiálního veřejného života. Jejich díla byla zakázána a sami autoři byli perzekuováni. Edice Petlice tak vznikla z potřeby svobody slova a projevu. Měla proto významný vliv na vývoj české a slovenské literatury a její knihy napomohly udržet živou českou kulturu v období normalizace. Po dobu téměř dvaceti let (a zejména v prvním desetiletí) Vaculík věnoval edici značnou energii. Jeho obětavost ocenil např. Vaculíkův přítel Ivan Klíma v článku pro *Lidové noviny*:

Co se napsat a hlavně docenit ani nedá, jsou ty roky života, které Ludvík se svou umíněnou paličatostí věnoval šíření zakázaných knih. Ty tisíce a tisíce rukopisů, které dal opsat a svázat, pro jejichž vznik musel sehnat papír a stroje a pásy, knih, které sám roznesl a za něž od sice ochotných, ale často insolventních čtenářů musel vybrat peníze, aby pokryl náklady. To vše bez nároku na jakoukoliv odměnu, když nepočítám neochabující péči, již ho zahrnovala StB.²⁹

Prvním publikovaným titulem, který odstartoval působnost *Petlice*, byl v roce 1972 román *Morčata*.

Některá díla v rámci Edice Petlice však vznikla ve spolupráci (koedici) s jinými edicemi, především s edicí *Kvart* překladatele Jana Vladislava (např. práce Jana Patočky, či Bedřicha Fučíka).³⁰ Tituly pocházející z této spolupráce jsou označeny zkratkou (EP ... /KV) za pořadovým číslem díla.³¹

Celá Edice Petlice se vyznačovala několika specifickými principy. Knihy byly rozmnožovány na psacím stroji a nejčastěji ve formátu A5. Svazky byly publikovány jak vázanou formou, tak brožovanou. Avšak v knihách nebyl uveden název edice ani pořadové číslo svazku; edice tak byla číslována dodatečně. Nejen z těchto důvodů je průzkum jednotlivých děl pro literární historiky dodnes obtížnou záležitostí. Dalším markantem edice byly charakteristické podpisy autorů na titulním listě, které potvrzovaly autenticitu textu (na

²⁹ Klíma 1996, s. 9.

³⁰ Čáslavová 2013a [online].

³¹ Prečan 1987, s. 88–91.

rozdíl od pozdějších, neautorizovaných opisů, které mohly obsahovat nezáměrné odchylky od originálu i prosté literární chyby).

Ovšem nejtýpější a také nejvíce problematickým prvkem jsou dodnes tzv. copyrightové formulky, z nichž je dodnes nejznámější: „Výslovný zákaz opisování rukopisu“. Takto své opisy „podepisovala“ Zdena Erteltová – první a hlavní opisovačka Edice Petlice po celý čas její existence.³² Tato formulka však měla minimálně 25 alternativních variant; každá písárka měla svou.

Často užívanými formulkami byly kupř: ³³

V.z.d.o.r. – Výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu.

B.s.a.n.o.d. – Bez svolení/souhlasu autora není opisování dovoleno.

P.b.s.a.j.z. – Přepisy bez souhlasu autora jsou zakázány.

J.d.o.z. – Jakékoliv další opisování zakázáno.

Z.j.d.r.r. – Zákaz jakéhokoli dalšího rozmnožování rukopisů

„Majitelkami“ pěti výše zmíněných příkladů jsou:³⁴

V.z.d.o.r. – Zdena Erteltová-Phillipsová (1934–2007).

B.s.a.n.o.d. – Otta Bednářová (*1927–2023).

P.b.s.a.j.z. – Alena Břízová (provd. Pavlíčková (1932–1988)).

J.d.o.z. – Sabina Krausová (provd. Adamczyková (*1956)).

Z.j.d.r.r. – Miroslava Filipová (provd. Černá, (*1934–2011)).

³² Hanáková 1997, s. 286.

³³ Prečan 1987, s. 88–91.

³⁴ Čáslavová 2013b [online].

4 Kontext korespondence 1974–1989

Již první dopis Josefa Škvoreckého Ludvíku Vaculíkovi ze dne 28. 3. 1974 otevírá několik základní témat v korespondenci probíraných až do roku 1989. Už zde je zmínka o švýcarském literárním nakladatelství C. J. Bucher a jeho redaktoru Jürgenu Braunschweigerovi (1939–2004) a následně o nové knize Ludvíka Vaculíka, kterou má v edičním plánu připravenou k publikování nakladatelství Index (zřejmě jsou míněna *Morčata*, která se stala předmětem vydavatelskoprávního sporu mezi tímto nakladatelstvím a Sixty-Eight Publishers). Repetitivně se nám však v korespondenci navracejí další Vaculíkova díla, včetně okolností jejich vzniku, publikování (nejen u Škvoreckých) a čtenářské recepce. Jedná se zejména o *Český snář* a *Milé spolužáky*.

Z Vaculíkovy autorské tvorby je právě *Česný snář*, přesněji příprava jeho exilového vydání v 68P, jedním z ústředních témat celé korespondence. Vaculík se Škvoreckým konzultuje nejen vydání samotné, ale i typografické záležitosti, a také otázky doprovodného obrazového materiálu – (např. z různých důvodů problematické či přímo sporné fotografie *Jedny Hradčany pro emigrantku*, *Arizona*, *Šálku jsem odložila v šatně*). Pokud se týče fotografií, má zejména první vydání u 68P poměrně originální historii, odlišující torontskou edici od pozdějších vydání *Českého snáře*.

Ve Vaculíkových dopisech tak dominuje autorská problematika vlastních děl, či děl literárních kolegů a přátel, včetně otázek jejich vydávání a distribuce. Často také Škvoreckému interpretuje sociálně-politicko-kulturní dění uvnitř tehdejšího Československa.

Naproti tomu obsah Škvoreckého dopisů pojednává spíše o nakladatelské problematice v 68P, včetně konzultací ohledně edičních plánů jak samotného 68P či Vaculíkovy edice Petlice, tak i konkurenčních exilových nakladatelství, například Rozmluv Alexandra Tomského či Indexu, který v Kolíně nad Rýnem založili a provozovali Adolf Müller a Bedřich Utitz. Aby čtenář (ať již na půdě československé, či exilové) byl schopen hlouběji nahlédnout do profesního zákulisí Škvoreckých v 68P, diskutuje Škvorecký v korespondenci s Vaculíkem též o svém a manželčině titulu *Samožerbach*, který je dalším zásadním vhladem do publikační a autorské činnosti Škvoreckých, ale i zdrojem informací pro zasvěcené i pro méně informované čtenářstvo. Obecně lze říci, že překážky spolupráce mezi jednotlivými exilovými nakladatelstvími jsou dominantou dopisů od počátku, spolu s osobními záležitostmi exilových autorů či autorů v exilu publikovaných. Česká disidentská

sféra je zde též reflektována, včetně umělců do této oblasti spadajících. Škvoreckého dopisy jsou tudíž značně orientovány na nakladatelskou činnost, méně na vlastní činnost autorskou.

Dalším plošně se uplatňujícím zásadním tématem je *Slovník českých spisovatelů – Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948–1979*, uspořádaný Jiřím Brabcem, Jiřím Grušou a dalšími. Kolem roku 1978 se seznamujeme jednak s přípravnou fází vzniku rukopisu, kdy se Škvorecký s Vaculíkem radí o postupu tvorby hesláře, ale též o procesu sestavování jednotlivých hesel a o výběru fotografií jednotlivých autorů. Kniha totiž vznikala ve spolupráci zmíněné domácí redakce s redakcí exilovou, o níž se ve Velké Británii staral Igor Hájek. Čtenář je poměrně podrobně seznámen s postupnou přípravou *Slovníku*, včetně jednotlivých komplikací, které při sestavování hesel a seznamu autorů případně nastaly. Slovník vyšel v listopadu 1982.

Kromě společensko-politicko-kulturní reflexe zejména literární sféry je však korespondence též interním vhladem do soukromí obou umělců, kteří zde probírají nejen pracovní, ale též osobní záležitosti. Nezprostředkovaně poznáváme nejen existenční (i existenciální) klima, ve kterém oba umělci psali a publikovali, ale též průběh samotné tvůrčí a vydavatelské činnosti. Jelikož se jedná o dopisy mezi exilovým a samizdatovým autorem, jsme konfrontováni s diametrálně odlišným chápáním publikační činnosti za Západě a v Československu, nejednou se v dopisech dočteme o deziluzi z finančních podmínek takového specifického druhu podnikání a srze osobní zaznamenání můžeme porovnat, jaká byla představa o americkém, přesněji kanadském literárním trhu v porovnání s československým.

Závěrem lze kontext korespondence z let 1974–1989 sumarizovat do čtyř primárních tematických celků: Osobní a profesní život obou umělců včetně existenčního klimatu, příprava a publikování Vaculíkova *Českého snáře*, příprava *Slovníku českých spisovatelů – Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948–1979*. Dalšími tématy jsou spolupráce s exilovými a samizdatovými nakladateli, spisovateli a kolegy obou autorů z prostředí československého disentu, spolupráce a podpora švýcarského nakladatele Jürgena Braunschweigera a v neposlední řadě příprava edičních plánů zejména 68P, ale též Vaculíkovy Petlice.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Josef Škvorecký a Ludvík Vaculík – vzájemná korespondence. Hoover Institution Library and Archives, Stanford, CA, USA. Coll. Josef Škvorecký Papers, box 69, folders 4–5.

Literatura:

Gruša, Jiří. In *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*. Ed. Ludvík Vaculík. Praha: Torst, 1991, s. 26.

Hanáková, Jitka. *Edice českého samizdatu 1972–1991*. Praha: Národní knihovna České republiky, 1997, 286.

Kautman, František. „Ludvík Vaculík: spisovatel toho jména“. *Lidové noviny*, 1992, roč. 5, č. 1, s. 3.

Klíma, Ivan. „Sedmdesátiny jednoho paličáka“. *Lidové noviny*, 1996, roč. 9, č. 170, s. 9.

Kosková, Helena. *Škvorecký*. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2004, s. 23.

Macháček, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 179.

Müller, Jiří. In *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*. Ed. Ludvík Vaculík. Praha: Torst, 1991, s. 131.

Prečan, Vilém. *Doprovodný text a vysvětlivky k seznamu*. Acta: čtvrtletník Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury, 1987, roč. 1., č. 3–4, s. 88–91.

Příbáň, Michal, Burget, Eduard, Šidák, Pavel et al. *Český literární samizdat 1949–1989*. Praha: Academia, 2018, s. 11.

Příbáň, Michal, Kupcová, Helena, ed. *Škvorecký 80: sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého, která se uskutečnila v Náchodě u příležitosti autorova*

životního jubilea ve dnech 22.-24. září 2004. Praha: Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), 2005. s. 28.

Škvorecký, Josef, Salivarová, Zdena. *Samožerbuch: Autofestšrift*. Praha: a Městská knihovna, 2019, s. 59–60, 62, 71–73, 102.

Trefulka, Jan. In *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*. Ed. Ludvík Vaculík. Praha: Torst, 1991, s. 62.

Trenský, Pavel. *Josef Škvorecký*. Jinočany: H & H, 1995. s. 83.

Vaculík, Ludvík. *Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*. Praha: 1991, Torst, s. 7, 90, 91.

Internetové zdroje:

„1981 Hlasy nad rukopisem ‚Českého snáře‘“. *Ludvík Vaculík*. [online]. [cit. 08. 04. 2024]. Dostupné z: <<https://www.ludvikvaculik.cz/tvorba/1981-hlasy-nad-rukopisem-ceskeho-snare>>.

Čáslavová, Petra. „EDICE PETLICE“. Slovník české literatury po roce 1945. 2013b. [online]. [cit. 04. 11. 2023]. Dostupné z: <<http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1721>>.

Čáslavová, Petra. „KVART“. Slovník české literatury po roce 1945. 2013a. [online]. [cit. 04. 11. 2023]. Dostupné z: <<http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1878>>.

Fišer, Zbyněk. „Vaculík, Ludvík: Český snář“. Slovník české literatury. [online]. [cit. 05. 12. 2023]. Dostupné z: <<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1593>>.

Hvížd'ala, Karel. „Causa Ludvík Vaculík“. *Ludvikvaculik.cz*. [online]. [cit. 30. 10. 2023]. Dostupné z: <<https://www.ludvikvaculik.cz/k-hvizdala-causa-ludvik-vaculik>>.

Památník národního písemnictví, 2024 [online]. Památník národního písemnictví. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <https://arl.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/arl-pnp/cs/detail-pnp_us_cat-018600-Daleko-od-stromu/?disprec=2&iset=1>.

Přibáň, Michal. „SIXTY-EIGHT PUBLISHERS“. *Slovník české literatury*. [online]. [cit. 30. 10. 2023]. Dostupné

z: <<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1633>>.

Zach, Aleš. „Bibliografie nakladatelství Sixty-Eight Publishers“. *Slovník české literatury*. [online]. [cit. 30. 10. 2023]. Dostupné z:

<<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1634>>.

PRAKTICKÁ ČÁST

1.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 28. 3. 1974

Milý L.,

jenom stručně pro Tvou a pro mou informaci: víš, že Index připravuje vydání Tvé knihy (a jiných podobných)? Já mám dojem, že to má být pirátství, a dost mě to mrzí, protože jsem mnohokrát se Z. [Zdenou] uvažoval o takové možnosti a radil se o tom s Bucherovci³⁵, ale pokaždé jsem to zavrhl, protože nevím, jak na tom jste, a vím, že Tys své literární záležitosti cele předal panu Braun[schwaigerovi]³⁶, který mi řekl, že s ohledem na Tebe (a jiné jako Ty) nemůže za žádných okolností s českým vydáním souhlasit. Takže jsem to nakonec respektoval, abych Ti (a jiným) neudělal malér. Jestli se ale Tvůj názor na věc změnil, my jsme samozřejmě ochotni, teda, budeme šťastni, okamžitě vydat. Jestli souhlasíš, pošli lístek na jakékoliv jméno (poštáři doručují čistě jen podle adresy) s textem třeba: „Jsem rád, že už jste zase zdráva“. Jestli seš zuřivě proti, napiš „Přeju vám brzké uzdravení“.* Anebo se na to taky vykašli, vím, že Tě tohle uvede do dilematu, a když od Tebe nic nedostanu, nepodniknu nic.

Srdečně

Tvůj Pepík

* V tom případě bych intervenoval u Indexu.

³⁵ Nakladatelství C. J. Bucher ve Švýcarsku na základě smlouvy s Dilií (divadelní a literární agenturou), uzavřenou roku 1969, disponovalo autorskými právy některých českých autorů pro celý západní svět.

³⁶ Jürgen Braunschweiger (1939–2004) – Švýcarský nakladatel, který podporoval české a slovenské autory po invazi států Varšavské smlouvy do tehdejší ČSSR v srpnu 1968. Autory tzv. pražského jara podpořil Braunschweiger při založení *Edice Petlice* (Nakladatelství Verlagsbuchhandlung Popa), poté jako vedoucí redaktor nakladatelství C. J. Bucher vydával jejich díla v němčině. Se skupinou Švýcarů také vymyslel sofistikovaný systém pro pašování utajovaných rukopisů.

2.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 12. 1. 1976

Milý Ludvíku,

používám téhle příležitosti abych Ti napsal, a dozvěděl se přímo od Tebe, jak se Ty osobně a jiní spisovatelé doma díváte na možnost vydat své knihy česky u nás.

Jak víš, jsme vlastně hlavní distributoři amerického vydání *Morčat*³⁷ – prodali jsme jich už přes pět set, což je na exilové poměry a u anglicky psané knihy opravdu hodně. Chtěli bychom však samozřejmě vydat je česky. Jestliže budeš ochoten nám to povolit, buď, prosím Tě, podepiš přiloženou smlouvu (jednu kopii si nech), nebo napiš písemný vzkaz, nebo instruuj svého švýcarského nakladatele, aby nám postoupil práva na české vydání, nebo konečně mi vzkaž svůj souhlas ústně, a budu to považovat za dohodu mezi gentlemany. Ponechávám to na Tobě, a samozřejmě se také vůbec nebudu cítit uražen a ponížen, nebo naštván, když odmítneš; jak praví Frantík Finn v poslední řádce svého dobrodružství: I been there before. Já už tam jednou byl.³⁸

Smlouva je anglicky, protože to je kanadský právní dokument; potřeboval bych ji hlavně kvůli legálnímu pořádku, ale jak naznačuji výše, spokojím se i s ústním souhlasem. Jde mi prostě hlavně o to, vědět, že nedělám něco proti Tvé vůli. Nevím, jak jsi na tom s angličtinou, ale smlouva prostě nabízí zálohu \$ 100,- a dále: 5 % z prvních 1 000 prodaných výtisků: 7 1/2 % za další tisíc a 10 % za všechny prodané výtisky od 2 000 výše. Je to nejvíc, co můžem nabídnout; exilovým autorům platíme pouze symbolickou zálohu \$ 1,-. Mám obavy, že z pražských informačních zdrojů jste informováni, že máme nějaké subvence od Američanů nebo od židů nebo od koho; ujišťuju Tě na svou čest, že jsme nikdy žádnou dotaci od nikoho nedostali – s výjimkou soukromého příspěvku přátel Egona Hostovského na vydání *Sborníku* k prvnímu výročí jeho smrti (jak si dovedeš představit, ne zrovna prodejný titul) – ani nadále nedostáváme. Pro Tvou informaci: českých knih se v exilu prodá kolem 2 000 výtisků, maximálně 3 000. Jenom ve zcela výjimečných případech a jenom brzo po osmašedesátém roce jsme prodali přes 3 000. Když si to ovšem vezmeš

³⁷ *Morčata* – román Ludvíka Vaculíka dokončený roku 1970, v samizdatu vydaný 1973, u Škvoreckých v 68P až roku 1977. První americké vydání bylo publikováno roku 1973 v newyorském nakladatelství Third press pod názvem *The Guinea Pigs* v překladu Káči Poláčkové.

³⁸ Škvorecký zde odkazuje na poslední větu 3. dílu z trilogie Marka Twaina *Dobrodružství Huckleberryho Finna*.

v poměru k domovu, je to relativně vlastně víc, než se prodá doma: počet lidí schopných číst současnou českou prózu a poezii v exilu odhadujem tak na maximálně 150 000, převážně posrpnoví, určité procento poúnorových a jenom výjimečně lidé, kteří sem přišli dřív. Poměr si můžeš vypočítat sám: a to ještě dospívající děti i posrpnových už jazykově cítí v řeči země, kde bydlí, a české knihy většinou nemohou číst, i když česky mluví (s přízvukem).

Ještě ke smlouvě: klauzule 3) o prodeji vedlejších práv platí pouze, když tyto práva vyjednáme my. Pokud jsi práva už předal svému západnímu nakladateli, klauzuli prostě škrtni a po straně připoj své iniciály nebo podpis na znamení, žeš klauzuli zrušil.

Jestliže nám dáš souhlas, vydáme *Morčata* v ročníku 1977. V tom bys vyšel patrně s knihami Václava Havla, Ivana Klímy³⁹, Alexandra Klimentieva⁴⁰, Jana Trefulky⁴¹ a Jiřího Gruši⁴², pokud s vydáním ovšem budou souhlasit, Mojmíra Klánského⁴³ a z exilových autorů patrně se mnou, s mojí ženou (Salivarová) a novým románem Jaroslava Vejvody⁴⁴, Jana Beneše⁴⁵ a jedné české holky s poetickým jménem Manuele de los Torredos⁴⁶, která je provdaná za jakéhosi portugalského soudruha.

Nevím, co bys ještě tak asi potřeboval vědět, tohle snad stačí. Budu se těšit ne odpověď od Tebe, jakýmkoliv způsobem.

Držím vám všem palce, dělejte totéž nám a doufejme, že vichřice hněvu v dohledné době přejdou.

Srdečně Tvůj [Josef]

³⁹ Ivan Klíma (*1931) – rodným jménem Ivan Kauders, český spisovatel a dramatik s židovskými kořeny.

⁴⁰ Alexandr Kliment (1929–2017) – vlastním jménem Alexandr Klimentiev, byl český prozaik, publicista, dramaturg československého filmu a autor rozhlasových her.

⁴¹ Jan Trefulka (1929–2012) – český, přesněji moravský spisovatel, překladatel, publicista a literární kritik.

⁴² Jiří Gruša (1938–2011) – český básník, prozaik, literární kritik, překladatel.

⁴³ Mojmír Klánský (1921–1983) – český prozaik, novinář a dramatik.

⁴⁴ Jaroslav Vejvoda (*1940) – vlastním jménem Jaroslav Marek, je český prozaik a scenárista.

⁴⁵ Jan Beneš (1936–2007) – český spisovatel, publicista, překladatel a scenárista.

⁴⁶ Pseudonym, pravděpodobně vymyšlený Josefem Škvoreckým. Jde o jméno postavy z jeho nerealizovaného filmového scénáře *Pekařův kluk* (v anglickém originále *A Baker's Boy*). V nabídkovém katalogu knih nakladatelství 68P z let 1975–1976 je pod tímto jménem uveden „erotický román české autorky druhé generace, žijící v Portugalsku“ s názvem *Poprava neklidem*. V následujícím katalogu na období 1977–1978 je stejný román uveden pod pseudonymem Natalie Princová. Skutečnou autorkou románu je Michaela Swinkels-Nováková a v Torontu toto její dílo vyšlo až roku 1984.

3.

L. V. Josefu Škvoreckému

10. 3. 1977

Píšu to už potřetí: jednou jsem to musel zničit já, podruhé někdo jiný!

Posílám:

1) předmluvu k *Morčatům*, hodí-li se a není-li pozdě.⁴⁷

2) seznam jmen, který musí být v našem a Tvém a „diferenčním slovníku“ českých spisovatelů. Jména, za nimiž je – , máš zpracovat (dát zpracovat) Ty a hesla dodat nejpozději do konce roku. Taktéž se pokusíme my zas Tobě, (Pošli spolehlivou cestou, nejlíp dvěma cestami)

3) ... hesla,

4) příklad -||- provedený na Kohoutovi⁴⁸ a Effenbergerovi⁴⁹.

Zdravím spěšně, ale srdečně

Ludvík

P.S.: Dnes v jednu hodinu jsem pozván k prokurátorovi. Jako důvod je na pozvánce uvedeno: vysvětlení k porušení platných zákonů. Jsem rád, že už za dvě hodiny budu konečně vědět, proč byly tak hrozně porušeny.

⁴⁷ Předmluvu k *Morčatům* nepřejímáme.

⁴⁸ Pavel Kohout (*1928) – básník, prozaik, ale též dramatik a spisovatel, po roce 1969 publikoval v samizdatu a v exilu.

⁴⁹ Vratislav Effenberger (1923–1986) – český básník a literární teoretik. Byl dominantní osobností českého poválečného surrealismu.

4.

L. V. Josefu Škvoreckém

Praha, 2. 1. 1978

Nazdar Josefe!

Před svátky měl jsem velikou radost z *Morčat* vydaných česky u vás. Je to pěkné, vkusné, pečlivé, ukázal jsem to několika lidem a chlubil se, věděl to, ale nevadilo mi to. Pocítil jsem, že to má větší význam, než jsem si přiznával, jestli člověk může počítat s vydáním knížky či ne. Zrovna dnes večer vedl se u nás v kuchyni o tom hovor, proč tak pomalu pokračuju: já jsem pozbyl ctižádnosti. Mě nic nepudí k psaní. To Ivana [Klímu] pudí, jeho to baví, a to se pak někomu píše, když píše rád! Já rád nepsal nikdy, já jsem nanejvýš pocítil dodatečně radost, když se mi něco povedlo. Radost z pěkně napsané věci je vůbec největší radost, jakou jsem poznal, ale mně se do radosti nechce. Takže má kniha o cestě na Praděd⁵⁰ je stále v prvním dílu, druhý začínám. Krom toho vidím, že tlusté knížky nemají světoví nakladatelé moc rádi, zvláště malí, co vždycky v jedné tlusté knížce mají ponořeny všecek svůj oběžný kapitál c. Nebo je to v, kdežto c je constantní.⁵¹ Ty bys to teď měl vědět líp, když jsi součástí kapitalismu. – Ale v podstatě jsem chtěl zkrátka říct, že jsi mi způsobil jednu z mála opravdových radostí z poslední doby, a rozhodně tu nejčistší ještě z nich. Skoro ve mně cosi škublo, že snad bych jako měl něco dopsat. Musíte se držet. Mě by dost zajímalo, jak to prakticky děláte, s jakým vybavením a personálem, prý jste tam taky měli sabotéra... ale nic mi o tom nepiš, není to nutné, myslím, že nemáš čas na zbytečnosti. To já se tady tak náladově vypisuju na začátku nového roku, ve svém prvním (českém) dopise tohoto roku.

X

V podstatě ale jednejsme věčně:

1) *Slovník*⁵² – v lednu odešleme asi 80 hotových hesel v podobě, v jaké je „vydáme“ my, vy si s nimi počnete, jak se vám bude zdát. Vypadá to, že v termínu to už my ani vy

⁵⁰ *Cesta na Praděd* – román Ludvíka Vaculíka vydaný roku 2001.

⁵¹ Oběžný kapitál constantní je částí oběžného majetku vázanou v daném podniku dlouhodobě. Mění se tím zásoby, pohledávky a finanční majetek, které se v podniku pravidelně obměňují. Jejich výše se však v průběhu času příliš nemění.

⁵² *Slovník českých spisovatelů – Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948–1979*. Uspořádal Jiří Brabec, Jiří Gruša, Igor Hájek, Petr Kabeš a Jan Lopatka, redigoval Jiří Brabec a k tisku připravil Igor Hájek. V lednu 1978 byla publikace pouze v přípravné fázi, v 68P vyjde až v listopadu 1982.

nestihneme, ale hlavně když to bude. Charta⁵³ přinesla také dost poruch v normální dlouhodobé práci, strhla zájem písařek i policie, došlo ke kontaminaci prvních druhými, u některých lidí a spolupracovníků obavy, ochabnutí élanu.

Ostatní hesla pak pošleme podle možností do března. Očekáváme vstřícný krok, ale nějakou jistou cestou, spíš najednou než po částech. Tu jistotu cesty nezdůrazňuju zbytečně, protože věci se ztrácejí. A to ztrácejí mezi důvěryhodnými lidmi, až mě to štve. Mám pocit, možná úplně nespravedlivě, že všechno, co se k nám posílá pro veřejný prospěch, se jaksi zadrží na prvním sítu těch spolehlivých, co všechno chtějí mít, protože si myslí, že na to mají i právo pro své zapojení. Takže, nebudeš tomu věřit, ale ke mně nedojde knížka ani od vás, ani z Indexu, ani z ničeho. A já jsem se už namíchl a Ty jsi první, komu to oznamuju, jen pro Tvé uši. Mluvil jsem s Černým⁵⁴, který si mi, až mi ho bylo vážně líto posteskl, že ještě neviděl svůj *Křik*⁵⁵, jestli to náhodou nemám. A já přitom vím, dokonce jsem tu knihu viděl, že normální aparátníci v.v.,⁵⁶ tvořící ono první síto, si s vědomím své politické odpovědnosti, rizikovosti svého poslání a zásluh o spojení s emigrací – všechno nechají. Je to určitě tak: nikdo neřekne „A neměl by tu knížku napřed dostat ten Černý?“ – No a tím víc vyniká to, že ke mně skutečně moje knížka došla, a to přes mého nakladatele švýc. [Jürgen Braunschweiger], jinak bych ji nedostal. Měli byste trochu víc počítat s tím, že lidé, na něž se obracíte a kteří faktickou práci musejí vykonat, jsou jaksi blbě odstínění lidmi, kteří obstarávají to spojení. Pozor, možná to není vůbec pravda a mluví ze mě jenom naštvání nad Černým, při čemž jsem si uvědomil, že já sakra jsem na tom stejně, protože ledaskdo už má *Čáru na zdi*⁵⁷ a další knížku fejetonů, ale já to neviděl, ač ode mne se čeká, že v tom budu cosi plnit. Proto do nového roku jsem vešel mj. s rozhodnutím už neposílat do zahraničí žádnou *Petlici* ani fejetony, ať to dělají ti, kterým se odtamtud zajímavé knížky vracejí. Neviděl a nečetl jsem aspoň dva roky nic z toho, co vy jste anoncovali a pak snad i vydali,

⁵³ Charta 77 – občanská iniciativa založená r. 1977 a požadující dodržování lidských a občanských práv, k čemuž se ČSSR zavázala při podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci ve finských Helsinkách.

⁵⁴ Václav Černý (1905–1987) – český literární vědec, spisovatel, překladatel a filozof. V samizdatovém prostředí titulován (a označován) jako „pan profesor“

⁵⁵ *Paměti II (1938–1945): Křik Koruny české* – 2. díl lit. trilogie *Paměti Václava Černého* vyšel r. 1977 v 68P, avšak pod názvem *Pláč koruny české* (nakladatelství Atlantis se při vydání z roku 1992 vrátilo k původnímu názvu a dodalo podtitul „Náš kulturní odboj za války“, poněvadž je věnován vzpomínkám na kulturní a politické dění r. 1938–1945.

⁵⁶ Zde Vaculík míní plošně bývalé funkcionáře KSČ, kteří se po roce 1969 ocitli v disentu a organizovali utajovaný dovoz knih z exilu.

⁵⁷ Československé fejetony *Čára na zdi* z let 1975 a 1976 – vydány v nakladatelství Index roku 1977. Titul byl roku 1977 oceněn Cenou Egona Hostovského.

neznám *Oblak a valčík*⁵⁸ ani nic, nedostal jsem ani první svazek *Budování státu*⁵⁹, ačkoli jsem si ho nechal peněžma zaplatit a abonoval se na celou řadu, nechci tu pro jistotu říkat, kdo to měl z emigrujících lidí zařídit, ale mělo to jít z honorářů za moje fejetony otiskované tam či tam, a ty honoráře ovšem neznám a nedostávám, jenom se vždycky dovím, že tam nebo tam něco vyšlo, v různých dokonce anglicky a kdovíjak psaných novinách, ale krom Skandinávie⁶⁰ nikdo mi nepošle ani výstřižek. Takže lidi jsou tu odměňovaní, co já znám, hlavně výslechama, což se ještě snese u autorů, neboť ti z toho máme aspoň věhlas, ale drobné písárky ani úhradu průklepového papíru a karbonu.

Hm, když to po sobě přehlížím, myslím, že bys to celé měl snad pochopit jen jako dotaz, jestli mi někdo přeplatil toho Peroutku⁶¹. Jinak je to jen nálada, tesklivá, vyvolaná možná i tím, že já už tři týdny mám tady rozepsaný fejeton *První sněh*⁶², kdežto o Nerudovi jsem se včera dočetl, že své pravidelné fejetony psával pravidelně vždy v sobotu od 15 do 17 hod. do zítřejšího čísla. To mi zas vzalo chuť.

2) Posledním úspěchem, morálním i kulturním, je, že jsme dostali po tříletém úsilí od Edvarda Valenty⁶³ souhlas „vydat“ jeho knížku z roku 1966, která měla vyjít r. 1970 ve Spisovateli⁶⁴, ale nevyšla – *Žil jsem s miliardářem*⁶⁵, *vzpomínky na Jana Baťu*⁶⁶. Valenta je velice smutný osud, ochrnutě leží na posteli nebo sedí, neslyší, nemluví, trochu jenom čte a jinak se furt dívá na obrázky v televizi. Ačkoli ovšem má důchod slušný, protože má zasloužilého umělce, je to určitě nedostačující s ohledem na povahu jeho domácnosti – až třikrát denně musí se mu vyměňovat postelní prádlo, jeho manželka musela opustit zaměstnání, aby ho mohla ošetřovat, a Litfond⁶⁷ jí např. odmítl poskytnout pobyt v nějakém

⁵⁸ *Oblak a valčík* – román Ferdinanda Peroutky byl inspirován autorovými zkušenostmi z věznění v nacistickém koncentračním táboře. Román vyšel v 68P roku 1976.

⁵⁹ *Budování státu* – čtyřsvazková publikace Ferdinanda Peroutky zabývající se historií Československa v letech 1918–1922. V exilu ji vydalo newyorské nakladatelství Universum Sokol Publications: 1. díl roku 1974, 2. díl roku 1980 a 3. díl roku 1981. Jako čtyřsvazková série vyšlo také roku 1991 v NLN – Nakladatelství Lidové noviny.

⁶⁰ Zřejmě míněn RNDr. František Janouch, CSc., Dr. a prof. h. c. multi (1931–2024) – český a švédský jaderný fyzik, autor vědeckých publikací. Disident a zakladatel (a též předseda) Nadace Charty 77.

⁶¹ Ferdinand Peroutka (1895–1978) – český spisovatel, publicista a dramatik, byl jedním z vrcholných představitelů předválečné demokratické žurnalistiky.

⁶² *První sněh* – fejeton Ludvíka Vaculík byl publikován v knize *Sólo pro psací stroj. Československý fejeton 1976–1979*, z roku 1984, kterou vydalo nakladatelství Index.

⁶³ Edvard Valenta (1901–1978) – český prozaik, básník a publicista.

⁶⁴ Československý spisovatel, později Český spisovatel, jedno z nejvýznamnějších nakladatelství v Československu ve 2. polovině 20. století.

⁶⁵ *Žil jsem s miliardářem* – biografický titul Edvarda Valenty humorně popisující autorovu životní zkušenost během angažmá pro firmu Baťa.

⁶⁶ Jan Antonín Baťa (1898–1965) – československý a brazilský podnikatel. Po smrti bratra Tomáše se stal r. 1932 majitelem akciové společnosti Baťa.

⁶⁷ Český literární fond.

rekreačním středisku Svazu⁶⁸, její i jen pouhé dotazy, zda by mu něco staršího mohli vydat, zůstaly bez odpovědi. Tady se aspoň podařilo sebrat nějaké peníze (málo, pár tisíc) k narozeninám a teď k [V]ánocům, slovo dalo slovo a jeho manželka souhlasila, aby nám dal souhlas s opsáním knihy v Petlici. Při té příležitosti jsem se zeptal, zda v případě zájmu by souhlasil i s vydáním v zahraničí, jmenovitě u vás. A on se souhlasem manželky souhlasil. (Vím, ~~(mluvím blbě ironicky)~~ ona nese jeho osud v rukách, jež narostlé na těle jiné ženy byly by ho už možná odevzdaly do chorobince!) Paní Valentová musela překonat strach, že snad by se mu úřady pak mohly ještě dál mstít (Gruša poznamenal: a zvýšit mu třeba dioptrie ve slepoucích brýlích). Uznala, že – ona totiž neočekává dlouhý jeho život – má-li z toho mít ještě radost, musí se tak stát rychle. Čili se zásilkou v lednu pošleme i 1 exemplář jeho knihy *Žil jsem s miliardářem* s prosbou, abyste uvážili, hodí-li se vám do programu a můžete-li ji v kladném případě vydat co nejdřív. Souhlas je i s event. jinojazyčným vydáním.

3) Ještě jsem něco chtěl, ale teď si nemůžu vzpomenout.

Tak už jenom zdravím, opakuju dík za právě takové vypravení mé knížky a přeju vám, abyste byli zdraví.

Ludvík

Pozdravuj paní Poláčkovou⁶⁹!

⁶⁸ Svaz československých spisovatelů (SČSS).

⁶⁹ Kateřina (Káča) Poláčková-Henley (*1935) – česká překladatelka do angličtiny, úzce spolupracovala s Josefem Škvoreckým.

5.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 14. 2. 1978

Milý Ludvíku,

včera došel Tvůj dopis, tak Ti hned píšu, jestli – a kdy – to dojde, mi napiš, buď zase tak, jakos poslal tenhle dopis, nebo jednoduše na lístku (pohlednici) adresované na jakékoliv jméno (pošťáci tu jdou po adresách, ne po jménech, neboť lidi se strašně stěhují, ale domky, jako je náš, zůstávají zatím pořád na stejném místě) na adresu 487 Sackville Street, Toronto, Ontario M4X 1T6.

Především jsem byl moc rád, že se Ti Tvoje kniha líbila, člověk má vždycky trochu strach, jestli jsme tam něco omylem nevynechali či jinak nezkrvili, jako se nám to povedlo s Havlovými *Hrami*⁷⁰, kde jsme vytiskli první verzi hry *Spiklenci*, nikoli definitivní, neb tu obě ty verze kolovaly, a já, v návalu práce, je jaksi neprostudoval dost důkladně. Ale musím říct, že Havel se zachoval gentlemany a vinu vzal na sebe, že prý neměl dávat z ruky několik verzí. Ten obraz na obálku Tvé knihy jsme s Gudernou⁷¹ vybírali celé odpoledne, až se nám zdálo, že tenhle felliniovský pán je nejvhodnější, vypadá taky jako hlodavec (je-li ovšem morče hlodavec). Že něco zkrvíme nebo jinak zvoráme, toho se bojíme pořád, neboť věz, že vybavení (sázecí stroj) máme sice supermoderní, ale koupené na dlouhodobý dluh u banky (a taky jsme museli dát vyrobit prototyp české abecedy, takže teď, počítám, až si tento velice krásný výkonný strojek koupí ČSSSSSR⁷², dostanou do něho abecední disky za běžnou cenu, neb vývoj jsme zatáhli my). Pokud jde o personál, pozůstává z jediné síly, tj. mé ženy (kterou, mimochodem, strašně mrzí, že každý mluví o nakladatelství jako o Škvoreckého nakladatelství, když já pro ně akorát lektoruju, občas balím knihy a občas spravuju koktavějším exilovým spisovatelům nebo filmovým herečkám jejich styl, nebo jak to nazvat). Skutečně, Zdena dělá vše, od administrativy, přes sázení, lámání, grafickou úpravu až po vedení knih, a navíc donedávna, než vypověděli do Kanady jejího brácha

⁷⁰ *Hry (1970–1976)* – soubor pěti dramát Václava Havla z počátků jeho „zákazu publikování“ s předmluvou Jiřího Voskovce. Obálku s použitím antikódu Josefa Škvoreckého navrhla Barbora Munzarová. Roku 1977 publikovalo 68P.

⁷¹ Ladislav Guderna (1921–1999) – slovenský malíř a ilustrátor, byl členem redaktorů periodika *Umělecký měsíčník* (v originále *Umelecký mesačník*) – 1. výtvarného časopisu na území Slovenska. Tvořil také poštovní známky. Roku 1968 emigroval do kanadského Toronta, později se přestěhoval do Vancouveru. Byl členem surrealistické skupiny Melmoth, přičemž publikoval surrealistickou revui nazvanou *Scarabeus*.

⁷² Typický projev Škvoreckého humoru.

Salivara, Lumíra⁷³, dělala i většinu balení a odtahování pytlů s knihami na poštu. Subvence nemáme a nikdy jsme neměli žádné, ani od bohatých kapitalistů (Baťa už subvencuje tolik podniků, že na nějaké špízovatele není vůbec zvědav), ani od CIA, FBI, KGB, GPU⁷⁴, CBC, atd. Nás drží a pouze a jedině neuvěřitelný fakt, že naši lidi v exilu pořád čtou, a taky za to platěj.

Moc mě mrzí, že nedostáváš knihy, a pokusíme se zjednat nápravu, i když nevím, já na transport těchhle věcí nemám vliv a ani se jím nezabývám, neb dělba práce je i v exilu nutná. Ale udělám, co budu moct. V nejbližší době Ti pošlu toho [Ferdinanda] Peroutku: *Oblak a valčík*, a pro pana profesora [Václava Černého] taky jeho knihu (o tu se tu lidi zuřivě hádaj, neb tu žije mnoho pamětníků odboje), a pak snad můj poslední román a knihu zvanou *Samožerbuch*⁷⁵, z [n]íž se dozvíš vše, co o našem podniku lze vůbec vědět, neb my nejsme organizace tajná a s ničím se tedy netajíme. Jo, toho sabotéra jsme tu měli, ale dodnes nevím, jestli to bylo to, co si myslím, nebo jenom malý český oučetní, který si hrál na velkého kapitalistu. Oni mu totiž ty tisíce, které nám rozfofroval, že se z toho Zdena nervově složila, nešly do kapsy. Šly prostě ven z podnikové pokladny na zbytečná a nákladná zařízení a kompjüterizace, a nakonec odešel i ten pán, vytrativ se někam směrem na Floridu. Teď tu máme ten průšvih s těmi sovětskými diplomaty, tak čekám, jestli se jméno našeho oučetního taky někde v té souvislosti nevynoří. Ale to asi sotva. I když tedy jeho tatínek býval kamarád nějakého pana Jodase⁷⁶, už prý mrtvého, jehož jsem ale neznal.

K těm věcem: jsem rád, že jste – aspoň doufám – dohotovili a odeslali ta slovníková hesla. Vydáme, jakmile to bude pohromadě, tady se na tom pilně pracuje. A ty se pokus najít zas chuť do psaní, na *Praděd* se těším – nejen já, samozřejmě – a dýlka nám nevádí, aspoň ne u Tebe. [Václav] Černý je taky nějaká velekniha, a nakonec jsme na ní neprodělali (i když teda taky nevydělali, ale nejsme v businessu tak docela pro business). Moc se taky těším na toho Valentu, a jen doufám, že to dostanu včas, abych to mohl ještě zařadit. Grušovi řekni, že *Dotazník* je v našem katalogu, nevím, jestli už mu to někdo z těch různých lidí včetně jeho příbuzných vyřídil. Taktěž různé jiné knihy jsou tam.

⁷³ Lumír Salivar (1931–2012) – bratr Zdeny Salivarové Škvorecké.

⁷⁴ GPU – Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije – Státní politická správa, přejmenována roku 1922 a pod tímto názvem existovala do roku 1934. Jejím původním názvem před rokem 1922 byla ČEKA (Čezvyčajnaja komisija – Mimořádná komise). Šlo o 1. sovětskou kontrašpionážní službu založenou roku 1917 Vladimírem Iljičem Leninem pod plným názvem Vserossijskaja čezvyčajnaja komisija po borbe s kontrarevolucijej i sabotazem (VČK; v překladu Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží) s působností až do roku 1922.

⁷⁵ *Samožerbuch* s podtitulem *Autofestšrift* – jubilejní, padesátá kniha 68P vydaná roku 1977 obsahující vzpomínky a manželů Škvoreckých na vznik a historii nakladatelství.

⁷⁶ Josef Jodas (1905–1970) – zakládající člen KSČ, v letech 1968–1970 člen ultralevicové skupiny dogmatiků známé jako Jodasovci.

Káče [Poláčkové] pozdrav vyřídím, ta si teď žije v jediném zbylém kanadském boomtownu (to není od toho, že by tam něco vybuchlo, ale že tam jsou uranové doly, tak tam jsou taky prachy) Elliot Lake⁷⁷ (ty doly patří jednomu Slovákovi⁷⁸, co se tu z chudého chlapce stal multimilionářem, tedy doslova) a má tam svůj column, neboli denní rubriku v novinách jako Kate Henley [Káča Poláčková], v níž rozdává své přebohaté zkušenosti, převážně filosofického rázu.

Co jinak? Tonda⁷⁹ učí ve Filadelfii, Honzík Beneš je čím dál tím žlučovitější v překrásném městě Pacific Groves, to je tam, co si Robinson Jeffers⁸⁰ vlastníma rukama (to je legenda) za pomoci najatých zedníků (skutečnost) vystavěl tu věž z kamen[e] na překrásné pláži, jenže od té doby to napadlo mnoho jiných, takže teď věž stojí obklopena hustou sítí rodinných domků, a je z ní vidě[t] hlavně lidem do kuchyní, ani ne tak na Pacifický oceán. Byl jsem tam loni v únoru, básníkovi pozůstalí byli milí, ale rušil nás jejich bulldog, jenž neustále oskakoval buldočici za to odpoledne snad třicetkrát, hotový ten člověk z toho nemravného románu Alfréda Jarryho⁸¹. Filmaři Tě asi nezajímaj, ale do Hollywoodu přibyl Honza Němec⁸² s nějakou velice fešnou a českou holkou. Bůhví kde ji sebral, vždycky měl na ně štěstí a ony na něj neštěstí. Chytilka⁸³ byla v Chicagu a pak shánět prachy v Hollywoodu, měla s sebou prej tlumočnici, která ale nějak prej neuměla dost anglicky, neb když dávala Čechágu tiskovou konferenci, tak místní novináři brzo začli protestovat, že výroky paní Chytilové nejsou překládány správně, nýbrž spíš naopak, ono tam je přece jen pořád hodně Čechů jazyka znalých aspoň pasivně, tak si simultánní tlumočníci musej dávat bacha.

A to je snad vše. Tak mi pošli lístek, že a kdys tohle dostal.

A měj se, co nejlíp to jde, a dávejte na sebe pozor. A zůstaňte všichni zdraví a totéž přejte nám. Tvůj [Josef]

⁷⁷ Elliot Lake – město v Algoma District v kanadském Ontariu.

⁷⁸ Štefan Boleslav Roman (1921–1988) – kanadský průmyslník původem ze Slovenska. Na začátku 50. let založil důlní společnost, která se po letech stala majitelem největších uranových dolů na světě. Byl též zakladatelem (1971) a až do roku 1988 1. předsedou Světového kongresu Slováků.

⁷⁹ Antonín Jaroslav Liehm (1924–2020) – český filmový a literární kritik a publicista, byl též československým komunistickým a reformním politikem. Založil mezinárodní kulturní revue *Lettre internationale* vydávanou 1984–1988 v Paříži.

⁸⁰ Robinson Jeffers (1887–1962) – americký básník, spisovatel, myslitel a vizionář.

⁸¹ Román Alfréda Jarryho *Nadsamec* v originále publikovaný roku 1902, u nás roku 1968 v Odeonu.

⁸² Jan Němec (1936–2016) – režisér, scenárista, fotograf a pedagog. Zákaz tvorby na něj byl uvalen po okupaci Československa armádou Varšavské smlouvy roku 1968. 1974 byl donucen k emigraci a střídavě pobýval ve Francii, Německu, Velké Británii, Švédsku a USA.

⁸³ Věra Chytilová (1929–2014) – česká filmová režisérka, později pedagožka na FAMU. Stejně jako Němec patří ke generaci tzv. Československé nové vlny. Roku 2000 oceněna Českým lvem za dlouholetý umělecký přínos českému filmu.

6.

L. V. Josefu Škvoreckému

Praha, 16. 6. 1978

Nazdar, Josefe!

Píšu ve spěchu, prý je příležitost poslat.

Jsem rád, že jste nakonec dostali ta slovníková hesla, ale to nebyla první zásilka! Teď pisílám (= posílám) zase část. Já vím, budou zmatky, ale nakonec dostanete celý komplet ještě jednou. Také se pracuje na jakémisi úvodu, který dostanete a navrhnete k němu doplňky a změny. Měl by být klidný, věcný.

My bychom ovšem už také potřebovali aspoň seznam hesel, která děláte, ale také už i ta hesla. Můžete v tom něco udělat?

Ale prosím vás: Nemluvte o ničem moc předčasně, já myslím, že Gruša sedí možná i proto, že se předčasně mluvilo o čemsi jiném.

Teď mu může udělat radost už jen to, když se ta knížka náležitě rozletí. Víím, že i vy pro to uděláte, co můžete.

Velice mě potěšila zpráva o Valentovi, jsem zvědav, co řeknete našemu Sacherovi⁸⁴, hodí-li se vám i má předmluva, budu jen rád.

Dotaz od Petra Kabeše: Měli byste zájem vydat jeho *Obyvatelná těla*?⁸⁵ Máte tu knížku? Pokud možno, když ano na první otázku a ne na druhou, pokuste se ji sehnat jinde. Ptá se, když ano na první otázku, zda to nebude pro vás moc dlouhé (2 000 veršů), on by v krajním případě něco vypustil.

S tím vás nutně zdravím! Ludvík

⁸⁴ Vilém Sacher (1907–1987) – generálporučík, spisovatel a signatář Charty 77. Účastnil se druhého odboje ve Francii a ve Velké Británii. Je autorem memoárů *Krvavé Velikonoce* a *Pod rozstříleným praporem*, ve kterých zaznamenává boje na Slovensku roku 1945.

⁸⁵ Petr Kabeš (1941–2005) – český básník, signatář Charty 77, v 70. a 80. letech spolupracoval na redigování samizdatových knih, časopisů a sborníků. *Obyvatelná těla* jsou knihou básnických filozofických textů z let 1971–1974 tiskem prvně publikovanou až roku 1991 v Nakladatelství Libereckých tiskáren.

7.

L. V. Josefu Škvoreckému

Praha, 24. 9. 1979

Nazdar, Pepiku!

Zdravím Tě a děkuju za knížky, které jsem dostal, ač nevím, zda byly všechny, cos mi poslal. Například bych velice chtěl mít „Budování státu“. Posílám Ti básničky Fikarovy⁸⁶, povídky Třešňákovy⁸⁷ a dopis Petra Kabeše, který jsem u sebe zdržel tak hrozně já, jelikož k tomu měla být přiložena ta předmluva, ale oni mi ji pořád nedávají! Mezitím naši vědci vnesli do *Slovníku* další zpřesňující údaje, což když jsem se dověděl, rozrušilo mě to a myslím, že k tomu už nemůžeš přihlídnout. Měli byste nám ale na potvrzenou poslat pak svoje obtahy⁸⁸ či co máte místo toho, aby se zkontrolovala úplnost aspoň jmen. A taky máme dostat ta hesla o emigrantech, opakuju: máme od vás dostat část *Slovníku* taky!!! Slyšíš?

Dále posílám Tatarovy *Písačky*⁸⁹, které zatím nejsou součástí Petlice, proto si je jenom přečtete. My budeme pracovat na tom, aby jeho děs polevil a on se odvážil. Obavy má rodinné a stydí se, nepoliticky, jen tak obyčejně. Když je v Praze, jeví se mu jeho knížka literaturou, když odjede, má pocit, že je to jedině škandál a hamba.

Měl jsem ještě na srdci víc věcí, ale co platné, když je nemám na hlavě, nemůžu si vzpomenout. Máme novou Sylvii Richterovou⁹⁰, a je moc pěkná! Také já píšu moc pěknou věc, ovšem problém budu mít – Tatarův syndrom. Krom toho je to moc dlouhé a hlavně nedokončené, tedy to bude ještě delší a není to hlavně žádný román – fikšn. Byl by to, možná řečeno, český román. Dodám po Novém roce – k přečtení. Ale nikomu to neříkejte! Zčásti je to o Indiánech.⁹¹

Co je s tím *Slovníkem*, proboha! My musíme, aby to bylo předtím v Petlici a odtud se jako dostalo nevině k vám. My asi budeme muset i v tom případě, že to v Petlici nebude

⁸⁶ Ladislav Fikar (1920–1975) – český básník, ale též divadelní kritik a překladatel z angličtiny, francouzštiny ruštiny a němčiny. V letech 1956–1959 ředitel nakladatelství Čs. spisovatel. Z funkce byl odvolán v důsledku aféry po vydání Škvoreckého *Zbabělců*.

⁸⁷ Vlastimil Třešňák (*1950) – český folkový písničkář, spisovatel, výtvarník a fotograf.

⁸⁸ Měněny jsou otisky sazby připravené ke korektuře.

⁸⁹ Dominik Tatar (1913–1989) – slovenský spisovatel a publicista. Je autorem textů o lásce *Písačky pro milovanú Lutéciu* publikovaných v 1. vydání roku 1999 nakladatelstvím Labyrint.

⁹⁰ Sylvie Richterová (*1945) – česká spisovatelka, vědkyně, profesorka bohemistiky, autorka experimentálních próz, románů a též básnických sbírek. V dopise se hovoří o knize *Mistopis* publikované roku 1983 v Indexu.

⁹¹ Zde se zřejmě míní román *Český snář*.

dřív než u vás, dělat, jako že to v ní bylo, že to pouze zatím náhodou u nikoho nezachytili. Proto i vy se tak tvařte (obrázek!).

Tady jinak není nové nic, jestli posloucháte Hlas Ameriky⁹², tak víte to, co my. A jestli tam snad máte styky, tak ať už nenudí svět s tím středním východem. Taky Firkušného⁹³ by měly trochu zpacifikovat jednotky OSN. Já to ovšem poslouchám jen v pátek a v sobotu, tj. v Dobřichovicích. Když tam jedeme na víkend.

S tím vás oba srdečně zdravím

Ludvík

⁹² Anglicky „Voice of America“, multimediální zpravodajská společnost založená roku 1942 se sídlem ve Washingtonu.

⁹³ Rudolf Firkušný (1912–1994) – český klavírista, jehož repertoár zahrnoval skladby od raného klasicismu až po moderní díla první poloviny 20. století. Od roku 1948 žil a tvořil ve Spojených státech, kde také zemřel. Význam Vaculíkovy aktuální poznámky však není srozumitelný.

8.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 24.11.1979

Milý Ludvíku,

tohle je *listopadový* dopis – až mi budeš odpovídat, napiš výslovně, že je to odpověď na *listopadový* dopis. Nejsm si totiž jist, jestli dostáváš všechny moje dopisy, a nevím pak, na co vlastně reaguješ.

Přikládám dopis od Igora⁹⁴ a seznam hesel.

V tomhle dopise Igor nepíše, co napsal mě: že má jisté obavy, zda ve *Slovníku* nebude zbytečně mnoho omylů. Uvádí namátkou údaj, že Franta Vrba od r. 1964 až do zastavení pracoval v redakci *Listů*⁹⁵ – ačkoliv tomu tak nebylo; za jeho stolem seděl nejdřív Fleischmann⁹⁶ a pak Igor. Vysvětluje to tím, zda některá hesla nezpracovávají autoři příliš mladí, aby se na tyhle maličkosti pamatovali.

Ale v každém slovníku jsou nepřesnosti.

Důležitější je – a o tom jsem Ti psal minule, a nevím, jestlis to dostal – že *nutně potřebujem předmluvu*, kde by se, mimo jiné, ale hlavně, definovala kritéria, podle nichž se do *Slovníku* zařazovalo nebo nezařazovalo. Je-li tam např. Hrabal (vydává), proč tam není Páral (např.)? Jak jsem Ti psal, tohle se v žádném slovníku nedá s absolutní přesností stanovit, ale čtenář by měl dostat nějaké vysvětlení o kritériích. Tady se dokonce objevily obavy, aby zařazení do *Slovníku* nemělo následek opuncování jakousi negativností z hlediska státního.

Protože mám ze všeho zmatek (pro Tvoji informaci: náš/můj a Zdenin pracovní týden sestává ze sedmi dní, a dvanácti hodin denně: kapitalismus nás vykořisťuje zcela ukázkově, jenže paradox je v tom, že jsme vlastně kapitalisti) – tedy: nevím už na mou duši, zda bylo dohodnuto, že hesla exilových autorů připravíte vy a my je pouze doplníme, nebo zda je

⁹⁴ Igor Hájek (1931–1995) – český překladatel, literární publicista, který v letech 1964–69 pracoval na pozici redaktora pro zahraniční literaturu v periodiku *Literární noviny* (*Literární listy/Listy*). Ve *Slovníku českých spisovatelů* zpracovával životopisy exilových spisovatelů a dopisoval hesla pounorových exulantů.

⁹⁵ František Vrba (1920–1985) – český překladatel a literární, divadelní a filmový kritik, Zde se hovoří o jeho působnosti v *Literárních listech*; – původní název při založení periodika roku 1952 byl *Literární noviny*, na jaře 1968 přejmenováno na *Literární listy* a na podzim 1968 na *Listy*, jež ukončily působnost roku 1969. V letech 1956–1964 byl Vrba redaktorem *Literárních novin*, kam přispíval i jako kritik. V 70. a 80. letech publikoval překlady většinou pod vypůjčenými jmény (např. Tadeáš Šeřínský, Lubomír Dorůžka, Anna Nováková či Jaroslav Hulák).

⁹⁶ Ivo Fleischmann (1921–1997) – český básník a prozaik, dále překladatel a literární historik. Spoluzakladatel deníku a nakladatelství *Mladá fronta*.

máme udělat celá tady (užívám plurálu, ale prakticky je to Igor solus⁹⁷). Např. vy uvádíte velmi podrobnou bibliografii – ale ta tady na Západě nejde udělat, ani třeba, když jde o bibliografii vlastní. (Já už nevím, kdo a kdy a kde přesně o mně psal, např.). Snad to vyjasňuje přiložený Igorův dopis.

Tolik – snad – *Slovník*. Díky za [Ladislava] Fikara, [Vlastimila] Třešňáka a [Dominika] Tatarku. K tomu hned: můžeme vydat Fikara? Třešňáka dělá Index, tak to snad postoupím jim, nebo se s nima dohodnu. Kabeš: moc se mi líbí, ale potíží je v tom, že si nemůžem dovolit víc jak tři sbírky poezie ročně, a příští rok máme obsazen. Souhlasil by s vydáním u Daniela Strože⁹⁸ v Mnichově? Ne-li, vydali bychom napřesrok.

Ještě jedna žádost: můžem vydat Jana Hanče⁹⁹? Mám tu kompletní karbonkopii *Události*¹⁰⁰ a třinácti sešitů s předmluvou Lopatky¹⁰¹ a doslovem Urbánka¹⁰². To mi, prosím Tě, taky napiš.

Konečně: samozřejmě se velmi těším na Tvůj český román, a jenom doufám, že Tvoje situace – vnitřní i vnější – Ti umožní překonat „tatarkovský syndrom“. A že i Tatarka jej překoná, protože zoufale potřebuju dobrou slovenskou prózu. Už nás bratři osočují z českého šovinismu – což to samozřejmě není, ale když na Západě nejsou skoro žádní *dobří* slovenští autoři, a ti, co jsou (Blažková), ne a ne psát.

Lopatka ať mě moc nesere.¹⁰³ Já jsem tolerantní a trpělivý člověk, ale na saxofon nemám v české literatuře žádné systematizované místo. Je-li autoru dovoleno používat symbolů, tedy saxofon pro mě je všechno, co jsem chtěl v životě dosáhnout, a nikdy nedosáh a nedosáhnu. Ale nic ve zlým: on je opravdu dobrej kritik.

Tak nezapomeň? Listopadový dopis.

Tvůj moc na vás všechny myslící [Josef]

⁹⁷ Překlad z latiny: *sám, pouze, jedině*.

⁹⁸ Daniel Strož (*1943) – německým občanským jménem Daniel Stros je český básník, publicista, nakladatel edice *Poezie mimo domov*, literární kritik a v letech 2004–2009 poslanec Evropského parlamentu za KSČM.

⁹⁹ Jan Hanč (1916–1963) – český básník, prozaik, představitel tzv. Skupiny 42 a atlet.

¹⁰⁰ *Události* – Soubor textů obsahujících básnické i prozaické záznamy každodenních událostí spolu s autorskými osobními názory. Po smrti Jana Hanče soubor *Události* edičně přichystal Jan Lopatka s doslovem Zdeňka Urbánka k vydání z Hančovi pozůstalosti. Tento soubor měl vyjít roku 1970 v Československém spisovatel, publikování však bylo zakázáno. Část byla publikována v samizdatu roku 1976 a 1988, u Škvoreckých v 68P roku 1983 pod názvem *Sešity*. Později vyšlo v *Československém spisovatel* roku 1991, přičemž obě vydání se z větší části obsahově shodují. Další nalezené záznamy jsou zařazovány do nových vydání souboru.

¹⁰¹ Jan Lopatka (1917–2008) – český literární kritik, překladatel, disident-signatář Charty 77 a později i vysokoškolský pedagog.

¹⁰² Zdeněk Urbánek (1940–1993) – český literární kritik, redaktor a editor. V minulosti byl signatářem Charty 77. Držitelem několika ocenění, např. Ceny Revolver Revue (2015).

¹⁰³ Není zřejmé, na jaký podnět Josef Škvorecký v tomto odstavci reaguje.

9.

L. V. Josefu Škvoreckému

23. 1. 1980

Nazdar Josefe!

Odpovídám na Tvůj listopadový dopis takto: Prý, jak jsem byl ujištěn, Ti jeden z autorů už před časem sám na některé dotazy odpověděl přímo (předmluva, chybějící hesla). Co se týče autorství, tedy samozřejmě uvést všechny dokopy dle abecedy, jak se u kolektivního díla dělá. Krom toho, co je v předmluvě, nedělat už žádné vysvětlovací omáčky, zejména ne politické (anis to neměl v úmyslu) při reklamě apod.

Posílám Ti několik knížek, vesměs tenších, tlustší si musejí autoři poslat sami, protože to nemůžu za ně platit, ostatně bys už co nevidět mohl učinit dotaz v Yale po novinkách. Já, co bude pěknějšího a významnějšího, Ti krom toho budu se snažit poslat extra. Měl bych jednu prosbu: Či bys mi mohl poslat* nějaká *Morčata*, třeba aspoň dva kusy, dále (no ovšem, jak jinak) Mandlovou (já vím, že už nemáte, ze svých nedávejte, ale kdybyste dělali reedici), potom už dávno jsem chtěl *Budování státu* a samozřejmě všecko, co vyjde nového od (právě někdo zazvonil, strčil to pod koberec, byl to major Fišer¹⁰⁴ a pozval mě na výslech o „pražském“ čísle *Svědectví*, ale já o tom nic nevěděl, jsem už zpátky, pokračuju:) Škvoreckého. Úhrada protidodávkami.

Pro paní nakladatelku mám toto: Že netrpím syndromem Tatarkovým, mám svůj vlastní: po zmeškání všech termínů, kdy se kvůli mé nedodávce muselo vždycky předělávat číslo LN¹⁰⁵, až jsem to pak dodal, chtěl jsem, aby to vyšlo ihned. Až toto dodělám, pošlu vám, a sama uvidíte, že to musí být ihned (jestliže budete mít zájem), nebo to ztrácí význam. Předem se omlouvám za zdržení i pak za spěch.

Do roku 1980 vše nejlepší, hlavně zdraví, přeje

Ludvík

¹⁰⁴ Mjr. Otakar Fiala (*1927) – pracovník Státní bezpečnosti, přezdíván „mentor“ major Fišer. Původním povoláním obuvník. Během základní vojenské služby prošel střeleckým a radistickým výcvikem. Členem KSČ se stal 2. 11. 1947. Roku 1955 mu byla propůjčena medaile „Za službu v SNB“ a vlastní. Roku 1974 získal hodnost majora a o v lednu 1986 byl uvolněn ze služby pro svůj odchod do důchodu. Za tuto informaci děkujeme PhDr. Petru Šámalovi, Ph.D., z Ústavu pro českou literaturu AV ČR.

¹⁰⁵ *Literární noviny*, ve kterých byl Ludvík Vaculík redaktorem.

* Posílání funguje nejlíp snad přes Jürgena [Braunschweigera], jinak se všechno většinou ztratí, nechají si to lidé na kanále¹⁰⁶. Byly toho Kratochvila¹⁰⁷ opravdu jen dva díly? (II. a III. – já bych rád i I.!) – A děkuju, zapomněl jsem.

¹⁰⁶ tzv. Kanálová pošta – posílání tzv. kanály byl utajený způsob zasílání rukopisů do exilu a zpět do ČSR.

¹⁰⁷ Antonín Kratochvíl (1924–2004) – český prozaik a prezident exilového sdružení PEN klub (poets, playwrights, editors, essayists, novelists) tedy básníků, dramatiků, vydavatelů, esejistů, romanopisců. V dopise se hovoří o jeho literární trilogii – antologii *Žaluji s podtitulem Svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*.

10.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], [březen] 1980

Milý Ludvíku,

psal mi Pavel [Kohout], že ses rozhod, nedat svůj nový spis číst nikomu, ačs mi ho před časem slíbil. Opravdu nechceš? Na mou duši, nedám to nikomu, když nebudeš chtít, a samozřejmě že to bez Tvého souhlasu nevydáme. Nemohl by sis to ještě rozmyslet?

Na *Slovníku* už se pracuje. Teď bychom potřebovali nějaké ty fotky autorů.

Srdečně Tvůj [Josef]

11.

L. V. Josefu Škvoreckému

Praha, 28. 5. 1980

Milý Josefe, budu stručný.

Děkuju za knížky, v případě, že jsou od Tebe: je mezi nimi *Budování státu*, došlo už v zimě. Poděkoval jsem snad?

1) Paní Valentová neví, kdy kniha vyjde. Co jí mám říct?

2) Tatarské *Pisáčky* prostě vydejte, na moje triko. On bude velice šťastný, ale neví to. Věř mi. Rychle!

3) Se *Slovníkem* nemáte tak úplně pravdu: Ano, je moudré počkat na definitivní text, jenž je opsán z polovice, takže jsme to už ohlásili jako (200.) titul Petlice, ale Igor [Hájek] nám přeci mohl poslat o svých lidech totéž, co my posíláme vám: už to mohlo být zamontováno do našeho vydání.*

4) Můj spis: je hotov, leží ve Vídni, je v připomínkovém řízení. Rád bych, kdybys ho četl, ale vydání – nevím. Ne kvůli mně, nýbrž jistým zainteresovaným osobám, lépe řečeno jedné, hlavní. No, napíšu jim, ale ještě až za chvíli, aby Ti to poslali *k přečtení a posouzení*, považuj to však zatím za důvěrný spis.¹⁰⁸ Mně se nechce nic v něm měnit, ale také nechci ubližovat. Tak až po smrti.

5) To je těžké: tak poslal jsem před několika měsíci do Yale balík knih¹⁰⁹, ale nevím ani, či to došlo. Další nemůžu posílat, než se dovím.

X

Také pro Tebe mám odloženy asi tři zajímavější knížky, takže neváhej zas mi něco poslat. Ale to víš: přes komunisty to nefunguje, ti si to nechají, jak v tom starém fóru, znáš ho? Babka se modlí k Tadeáškoví, že má bídu, aby jí pomohl, potřebovala by tak asi tisíc korun, momentálně. Jde kolem Zápotocký a praví: Co, babičko, se modlíte, žádný Tadeášek vám nepomůže, jediné my, dělnická vláda. A dá jí ze šrajtofle pět stovek. Odejde, a babka: „Svatý Tadeášku, děkuju ti za rychlou pomoc, ale příště mi to neposílej po komunistech, oni si polovičku strhli.“

¹⁰⁸ Je míněn Vaculíkův biografický román *Český snář*.

¹⁰⁹ Zřejmě šlo o zásilku samizdatových knih za účelem jejich archivace v zahraničí, bližší informace se však nezdařilo dohledat.

Tvůj Ludvík

* Argumentuješ, že Igor, jsa zaměstnán, nemůže riskovat a dělat bez jistoty takovou práci. Naši lidi, jsouce zaměstnání jako hlídači a myči oken, můžou to dělat jako hobby? Tím kruci přicházím s návrhem, že byste se pokusili *originál Slovníku* výhodně prodat nějaké instituci**, aby se za a) dalo něco autorům, b) uhradily výdaje za neustálé dokola opisování, jež narostly astronomicky do několika tisíců korun.

** Nikoli jako nakladateli rukopis, nýbrž jako muzeu či vědeckému úřadu kuriózní dokument.

12.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 16. 6. 1980

Milý Ludvíku,

díky za dopis z 28. května, který mi dnes došel. Jsem rád, že knihy došly, ano, byly ode mne – pokud nemáš ještě jiné odesílatele. Tento týden Ti pošlu zásilku naší poslední produkce, nebo spíš celé dosavadní letošní (celý ročník ovšem ještě nevyšel, strašné potíže se zaměstnankyní–sazečkou), tj. Kriseová¹¹⁰ (dostala letos Egona [Cenu Egona Hostovského]¹¹¹), Blatný¹¹², [Jiří] Gruša, Kundera¹¹³: *Valčík*¹¹⁴, [Ivan] Klíma *veselá jitra*¹¹⁵, *Hodina naděje*¹¹⁶, Pecka¹¹⁷, Hejl¹¹⁸, Kryl¹¹⁹, Šimková¹²⁰, Traxler¹²¹. Co nevidět vyjde [Vilém] Sacher. Valentu, jak jsem Ti psal, jsem předal Indexu (bylo tu to nebezpečí lebel, škrtat jsem to přece jen nechtěl, a oni po tom drapli a ohlásili to k vydání – ve svém letošním Katalogu). Jsem rád, že bereš Tatarku na svý triko, tak ho nějak zařadím co nejdřív. Je to ale velice všechno komplikované, znáš autory, a je jich hodně, a nakladatelů málo. Ale udělám, co bude v mé moci. Moc se těším na Tvůj spis, a samozřejmě, bez Tvého svolení nevydáme, ač s těžkým srdcem. Jsem zásadně proti pirátským vydáním, čímž mi ovšem utíkají komerční kasamače¹²² a la Hrabal, ale vzal to čert. Nějaký zásady musí zbejt. Na Yale současně píšu a přeptám se, zda knihy dostali.

¹¹⁰ Eda Kriseová (*1940) – česká spisovatelka, novinářka a bývalá disidentka. V současnosti je mimo jiné členkou Kafkovy společnosti a taktéž i správní rady Nadace Central and Eastern European Book Project sídlící v Amsterdamu.

¹¹¹ Cena Egona Hostovského je české, původně jen exilové, literární ocenění, které se od roku 1990 uděluje i neexilovým autorům.

¹¹² Ivan Blatný (1919–1990) – český básník, překladatel a člen Skupiny 42.

¹¹³ Milan Kundera (1929–2023) – česko-francouzský spisovatel.

¹¹⁴ *Valčík na rozloučenou* – román publikovaný roku 1979 v 68P.

¹¹⁵ *Má veselá jitra* – 7 vtipných povídek na každý den v týdnu podávající obraz Prahy před sametovou revolucí. V angličtině poprvé publikováno roku 1978 (*My Merry Mornings: Stories from Prague*), v česku kniha vyšla pod názvem *Má veselá jitra* roku 1979 v 68P.

¹¹⁶ *Hodina naděje* – almanach české literatury 1968–1978 – antologie editorů Ludvíka Vaculíka, Jiřího Gruši a Milana Uhdeho. Samizdatem vyšlo roku 1978, u Škvoreckých v 68P roku 1980.

¹¹⁷ Karel Pecka (1928–1997) – český spisovatel, politický vězeň a disident.

¹¹⁸ Vilém Hejl (1934–1989) – český spisovatel, scénárista a překladatel.

¹¹⁹ Karel Kryl (1944–1994) – český básník, písničkář, hlavní tvář protikomunistického protestsongu v letech 1968–1989.

¹²⁰ Dagmar Šimková (1929–1995) – česká spisovatelka, politická vězeňkyně komunistického režimu. V dopise je míněna její autobiografie *Byly jsme tam taky* publikovaná roku 1980 v 68P.

¹²¹ Jiří Traxler (1946–2019) – přezdívan „George“ byl český zpěvák a folkový hudebník, dále pak scenárista, muzikolog, etnolog a folklorista.

¹²² Přitažlivý (sportovní) zápas, zde je míněn přenesený význam.

Pokud jde o *Slovník*: Igor [Hájek] Ti přikládá dopis. Zařadili jsme jej do srpna. Na dodání definitivního rukopisu, tj. Edice Petlice, je zatím čas, ovšem, čím dřív jej dostanem, tím líp. Takže, prosím Tě, jakmile to budete mít hotové, pošlete nám to, raději více cestami. Některé kanály se občas zacpou. A nezapomeňte taky poslat fotky autorů: nemusí být všech (mimoto autory *Hodiny naděje* mám, a od Pavla [Kohouta] i Tvou nejnovější fotku): ale aspoň od těch, co seženete. Ideální by bylo, kdyby měly všechny stejný formát, ale to není podmínka.

A prodat se věc snažím, o to se neboj: jenže nevím, jestli z toho budou nějaký prachy. Ono se moc šetří, většina nakladatelství, která takovéhle věci dělají, zápasí s financema, prostě zlaté časy affluence¹²³ už poněkud pominuly. Ale neboj se, něco se sežene. Ale nabízet to jako kuriózní dokument zatím nechci. Zmíním se o tom Yale, ti by měli mít tak nejvíc prachů – jenže Ti stejně dostanou vaše Petlicové vydání, ne? Ale nech to na mně.

Snad jsem na nic nezapomněl. Ivan mi slíbil definitivní verzi *Šibeničky*¹²⁴, tak na ni čekám. A pošli ty „zajímavější knížky“, které máš pro mě „odloženy“. – Rozumím tomu správně, že jsou to nějaké rukopisy?

Srdečně Tě a všechny zdravím

Tvůj [Josef]

¹²³ Blahobyť/u – vlastní překlad z angličtiny.

¹²⁴ Román Ivana Klímy, vyšel v samizdatu pod názvem *Stojí, stojí šibenička* roku 1976. Pod názvem *Soudce z milosti* byl publikován v exilu roku 1986, v Československu až roku 1991.

13.

L. V. [Zdeně Salivarové] a Josefu Škvoreckému

Praha, 9. 7. 1980

Milá paní nakladatelko, milý Josefe!

Právě včera dorazily ke mně knihy od vás: Adina [Mandlová], [Ferdinand] Peroutka, *Morčata*... Děkuju vám velice, a vyrozumívám, že další díl Peroutky teprve vyjde. Já vám zato posílám rovněž nové knížky, a to: [Vlastimil] Třešňák – *Vatikán*¹²⁵, Lenka Procházková – *Tři povídky, Růžová dáma*¹²⁶ – to vše včetně souhlasu s event. nakládáním po nakladatelsku, dále verše Jana Kameníka¹²⁷ a Jiřího Hynka¹²⁸ – jen tak, pro informaci či další úvahy. Procházková posílá současně rukopisy rodinnému nakladateli Bitterovi¹²⁹ v BRD, kdesi. Bylo by dobře, kdybyste se mohli k tomu vyjádřit brzo, protože se zdá, že by dala práva prostě rovnou vám, kdyby v Německu nějak váhali. Já – pokud se můžu vyjádřit – považuju z *Tří povídek Slepici v klubu*¹³⁰ za vynikající i k event. separátnímu vydání, narychlo. *Růžová dáma* přímo svádí k filmování... a můj názor se dovíte při event. četbě mého Spisu, jenž se jmenuje... nový odstavec.

Můj *Český snář*¹³¹ leží v Vídni s pokynem, aby počkal, až k němu došlu malinké škrty, a pak, aby vám byl poslán *k přečtení a co si o tom myslíte*. Protože já to zatím nemíním tento. Ale to se může změnit, a jelikož vaše lhůty stejně jsou asi dosti dlouhé (pořád se nejeví

¹²⁵ Povídka *Vatikán* byla publikována v knize *Babylon*, která byla jako ucelený soubor povídek vydána roku 1982 v nakladatelství Index.

¹²⁶ Lenka Procházková (*1951) – česká prozaička, autorka románů, povídkových sbírek i fejetonů, dcera Jana Procházky, byla signatářkou Charty 77. Nejprve byla publikována v edici *Petlice* a v zahraničí. *Tři povídky* (*Anna, Slepice v klubu a Temná balada o prvním sněhu*) byly poprvé publikovány roku 1980 samizdatem u Vaculíka v *Edici Petlice*. *Růžová dáma* – román poprvé publikovaný v samizdatu roku 1980, o dva roky později autorka za dílo obdržela literární ocenění Egona Hostovského (které se udělovalo v 70. a 80. letech v Torontu prozám z exilových nakladatelství). Kniha vyšla též roku 1982 v Indexu.

¹²⁷ Ludmila Macešková (1898–1974) – česká autorka prozaička a básnířka (rozená Poprová) píšící pod pseudonymem Jan Kameník.

¹²⁸ Jaromír Hořec (1921–2009) – český básník, spisovatel, publicista a novinář píšící pod pseudonymem Jiří Hynek.

¹²⁹ Nakladatelství Georga Bittera (Georg Bitter Verlag) – zakladatel Wilhelm Bitter (1868–1964) německý nakladatel a politik. Roku 1938 nakladatelství vedl se svou ženou Katharinou Bitterovou pod názvem Paulus Verlag K. Bitter KG a dodatkem Verlag für katholisches Schrifttum – publikující katolickou literaturu a díla církevních představitelů. Po 2. sv. v. vydávalo i díla katolické teologie, beletrie, soudobých dějin a také díla pro děti a mládež. Od konce 60. počátku 70. let přejmenováno na Georg Bitter Verlag, dnes již neexistuje.

¹³⁰ *Slepice v klubu* – povídka vyšla po vydání v *Pellici* roku 1986 u Škvoreckých v 68P v antologii *Doba páření*.

¹³¹ *Český snář* – nejznámější román Ludvíka Vaculíka, ve kterém líčí soudobé problémy tehdejší společnosti kolem českých chartistů, spisovatelů i přátel v době českého komunismu. Česky byl knižně poprvé publikován roku 1983 v 68P.

*Krvavé [V]elikonoce*¹³² ani *Miliardář [Žil jsem s miliardářem]*), takže než by – v případě vašeho lask. zájmu – k vydání u vás došlo, mé moratorium čili embargo by padlo, možná.

Dále: skutečně je dokončen *Slovník* a dopisuje se, takže neměli byste se na nás už vymlouvat a měli byste raději už dokončovat svůj Igorův podíl, který nám chybí, a tedy vydání v Petlici je bez něho!!!

Dále mám tlumočit, že rodina Havlova by prosila více autorských exemplářů právě Václava¹³³, došly snad tři či pět, nic prý ve zlém, oni se jen nechávají ptát, kolik jste jich poslali a či byste nemohli ještě pár dodat.

Dále nevím nic nového, ale slyšel jsem Josefovou řeč při přejímání té ceny¹³⁴ a moc se mně i mé ženě Madle líbila. (Já píšu o Josefovi též ve svém *Snáři*, a většinou moc sympaticky, ale nikdo nesmí přeskakovat a číst si dopředu!)

Tady byla spartakiáda, jak možná víte, a mně mrzí, že je už po ní, protože major Fišer mi slíbil, že po spartakiádě přijde na řadu i Petlice, konečně, prý. Proto spěšně zdravím a přeju hodně úspěchu s našimi knížkami!

Váš Ludvík

Přílohy: fotku [Lenky] Procházkové – vloženo v *Růžové dámě*
seznam Petlice

Teď došel dopis z 16. června

1) Či jsem dostal \$ 200,- nevím, ale došlo nevyjasněných 1.500 DM.

Možná je to ono.

2) Igorova dávná hesla tenkrát došla – je zapracováno

Definit. verze se opisuje načisto, jsme u M. Je to pěkné!

Líbám! L.

¹³² *Krvavé Velikonoce* – memoáry Viléma Sachera líčící konec války, osvobození Slovenska i nastalé boje a nepokoje roku 1945. Poprvé vyšlo roku 1980 v 68P.

¹³³ Jsou míněny *Hry* (1970–1976).

¹³⁴ Mezinárodní literární cena Neustadt – americká literární cena, jež se udílí od roku 1969 každý sudý rok. Josef Škvorecký cenu obdržel roku 1980 na Oklahomské univerzitě.

14.

L. V. Josefu Škvoreckému

5. 12. 1980

Nazdar Josefe!

V balíčku je ten Valenta, o němž jsem psal a vy to, doufám, dostali, dále dárek pro vás: Reynek 1 a 2¹³⁵, bude ještě svazek 3 – korespondence. Považujte to za náš novoroční tisk pro přátele a spolupracovníky. (Jiným to ostře draho účtujeme.)

Dále jsem osobně viděl svázaný první díl *Slovníku* až po písmeno K a bylo mi před třemi týdny slíbeno, že to před čtrnácti dny dostanu celé, už oba svazky, pro vás. Nedostal jsem, nadávám a telefonuju.

Nakonec, myslím, že už máte v rukou ten můj [Český] *Snář*, a budu rád, když mi dáte vědět, co si o tom myslíte, jako čtenáři.

Ale nevím, kdy vyjdou *Krvavé [V]elikonoce*, jak se vám líbily jiné a další rukopisy, jež jsem vám poslal, kdy vyjde druhý svazek *Budování státu*. Index nereagoval na můj dopis týkající se Valentova *Miliardáře [Žil jsem s miliardářem]*. (Aby řekli, kdy vyjde, poslali určitě autorské výtisky a nakonec honorář oficiálně přes banku paní Olze Valentové¹³⁶.)

Tady je proti mně nálada, až zuřivost. Ale já moc o tom nevím. Veliká zima, v posledních dnech.

Zdravím vás oba a přeju! Ludvík

¹³⁵ Bohuslav Reynek (1892–1971) – český básník a překladatel, ale též malíř a grafik. Zde se hovoří o dvousvazkové knize s jeho kompletní básnickou tvorbou *Básnické dílo 1. a 2* publikovanou v samizdatu, později roku 1985 v londýnských Rozmluvách.

¹³⁶ Olga Valentová (*1924) – manželka Edvarda Valenty.

15.

J. Š. Ludvíku Vaculíkovi

[Toronto], 14.12.1980

Milý Ludvíku,

nerad píšu kamarádům o jejich rukopisech, protože když se mi líbí, jsem příliš nadržený dojmy a vidím, jak všechno kazím posudkem, který neumím napsat než v podezřele znějících klišé a frázích. A to je případ Tvého rukopisu [*Českého snáře*]. Opravdu se mi *velice* líbí. Předně mi to přiblížilo Tebe a situaci, v níž žijete, a protože je to přes všechny tragické nebo smutné spodní tóny kniha velice humorná ve svém vidění sebe i jiných, byla to první kniha z okruhu českého dissentu (nebo jak tomu říkat) po dlouhé době, kterou jsem četl opravdu s chutí. Přiznám se totiž k exulantskému hříchu: přes to, že rozumem člověk je stále s vámi, ta vámi jistě nezaviněná monotónnost policejní šikanace, jež je obsahem takového množství chartistických dokumentů, je prostě čtení nejen neradostné, ale často pro nás, které pálí dobré západní bydlo, i trochu únavné. Je to hrozné, co říkám, ale před tváří Tvé upřímnosti si to jaksi troufám. Opravdu se za to stydím, ale člověk nemůže poroučet svým pocitům: může proti nim jenom rozhodnutím vůle a svědomí jít, což, doufám, dělám. Takže tedy Tvoje kniha je přes všemožné bídy v ní popisované velmi posilující a strašně – v tom kontextu je to asi taky trochu pitomé slovo – zábavná. A je to samozřejmě velký a originální dokument, a skutečné a originální umělecké dílo.

Jak mě znáš z mého psaní, hřešil jsem vždy a mnoho tím, že jsem do svých spisů dával skutečné lidi, jen chatrně zakryté jinými jmény – a to jak osoby obecně známé, např. naše[ho] přítele Pavla [Kohouta], tak osoby známé jen v okresním měřítku. Kromě mých detektivek, je vlastně *Lvíče*¹³⁷ jediná kniha, která obsahuje zcela vymyšlenou postavu, slečnu Stříbrnou. Proto mám asi otupělý smysl pro fakt, že se lidi mohou namíchnout, rozzlobit, rozzuřit a urazit. Trochu to má na svědomí asi Pavel [Kohout], neb je na mne tak hodný, že pokud se zlobí, zuří – a uráží, dobře to schovává pod svou maskou, o které sám tak dobře a dojemně píše v dopise, z – něhož ve Spise [*Český snář*] cituješ. Fakt je, mám všelijaké zkušenosti s tím: milenec dívky¹³⁸, o níž – jsem se domníval, jak se pěkně a dojemně vyličená v jedné mé knize, mi dal jednou v tramvaji za to facku; jiná – dívka se urazila za jiný paján na sebe

¹³⁷ Román Josefa Škvoreckého poprvé publikovaný roku 1969 v nakladatelství Československý spisovatel.

¹³⁸ Postava Rebeky ze Škvoreckého díla *Sedmiramenný svícen*, jejímž předobrazem je Alena Synková-Munková (1926–2008) – česká novinářka a scénáristka.

samu, protože jsem tam naznačil, že přišla o panenství v jistém roce, kdežto ona, jak mi uraženě napsala, přišla o ně až o rok později, když už jí bylo osmnáct pryč. Jeden pán v Torontu, jenž se ke mně výhružně blížil přírodním divadlem v Torontu, když tu koncertoval Matuška¹³⁹ (nikdy se tu nesešlo tolik Čechů, ani zdaleka ne, jako na Matušku; zato na Vondráčkovou¹⁴⁰ se, bohudík, vysrali), skončil tím, že mi téměř se slzami v očích potřásl rukou, ačkoliv jsem čekal, že mi jde rozbít hubu, což by vzhledem k jeho býčí konstrukci bylo bývalo nepříjemné. Reakce lidí jsou tedy rozličné, ale po přečtení Tvého Spisu se opravdu divím, že se tam někdo za něco může urážet, snad kromě Juráčka¹⁴¹, o němž ovšem Tvé pocity naprosto sdílím. Vždyť tam všem vymalovááš tak hezké, mile komické portréty, z nichž čiší přátelství, jemuž se na samém konci knihy dostává krásného chvalozpěvu. I ty Tvé tři ženy jsou vyličený všechny tak sympaticky ve své lidskosti a lidské rozdílnosti (vidíš ty fráze? Jak Hana Hrzalová¹⁴². Ale chápeš, že jsou to zkratky – přetéka je dojmy nemám trpělivost vymýšlet si formulace originálnější), tedy ty Tvé tři ženské jsou vyličený tak, že docela chápu, že je všechny máš rád a mělš s nima zvláštní vztah, protože mě z těch portrétů připadá, že kdybych takové tři ženské znal, zachovám se jak Ty, což je co říct, neb moje „zoufalá věrnost“ je hlavně následkem mého katolictví, které mi prostě takové avantúry bohužel nedovoluje. Já opravdu nechápu, jak se může někdo urážet: jestli sis všim, v *Inženýrovi*¹⁴³ je Vrcholáb¹⁴⁴ podán, přes všechno buffonérství a kúsavost, se stále vzrůstající sympatií – aspoň to byl můj úmysl ho tak podat – a co mě se možná podařilo, možná ne, nebo možná jen do určité míry, tobě se daří pořád a u všech postav. I u té Kantůrkové¹⁴⁵, kterou osobně neznám, a připravila mi mnohá muka tím, že jsem se s těžkým srdcem odhodláv[a] její knihy nevydat, např. *Pána věže*, protože se mi opravdu nez[d]ají, a mluvíš mi ze srdce, když říkáš, že komunisti (i bývalí) nemaj do svých kritických spisů o tragicko-komických jiných komunistech a la Drda plíst Kristapána. Mně je vždycky hrozně zle, když musím něco někomu zamítnout. Což mě přivádí, abych na to nezapomněl, [k] jiné takové palčivosti zvané Karol Sidon¹⁴⁶: *Boží osten*. Nemohl bys s ním promluvit asi v tomhle

¹³⁹ Waldemar Matuška (1932–2009) – rodným jménem Vladislav Matuška, československý zpěvák, herec.

¹⁴⁰ Helena Vondráčková (*1947) – česká zpěvačka a herečka.

¹⁴¹ Pavel Juráček (1935–1989) – český filmový režisér, scenárista a producent byl jedním z představitelů tzv. České nové vlny 60. let. Též byl signatářem Charty 77.

¹⁴² Hana Hrzalová (1929–2019) – česká marxistická literární historička a kritička. Poznámka v dopise je zmíněna ironicky.

¹⁴³ Škvoreckého román *Příběh inženýra lidských duší*, který je 7. dílem ze série *Danny Smířický*.

¹⁴⁴ Postava inspirovaná Pavlem Kohoutem.

¹⁴⁵ Eva Kantůrková (*1930) – česká prozaička a scenáristka, která byla signatářkou a mluvčí Charty 77.

¹⁴⁶ Karol Sidon (*1942) – český spisovatel, scenárista, náboženský myslitel a dramatik. Bývalý chartista a disident. Vrchní zemský a bývalý vrchní rabín města Prahy. Své texty publikoval i pod pseudonymem Chaim Cigan.

smyslu? Mně se velice líbí ten první díl, ten více méně realistický portrét té malebné rodiny, plochodrážních hrdinů, dětí, to všecko. Ale nejsem s to pochopit, a proto se mi nelíbí, díly druhý a třetí. Dal jsem to číst několika lidem, mezi jinými Igorovi [Hájkovi] a Tondovi Liehmovi, a zcela sdílí moje pocity. Já si proto myslím, a vím, jak těžce se takové věci přijímají, že by Sidon, kdyby souhlasil, měl nechat jen ten první díl, [e]ventuálně ho nějak zakončit, a byla by to, myslím, velice pěkná novela-krátký román. Myslím, že podobn[ý] názor má i Pavel [Kohout], krátce mi o tom psal.

Pořád odbíhám od Tvého Spisu [*Českého snáře*], ale věř mi, jsem ho plný (a věř mi, nekecám, proto, že tam tak vysoko ceníš *Inženýra*, ač za *Samožerbuch* bych se asi, dle módy, měl urazit, což ale vůbec nepocituju, neb že nadávám obsedantně na estébáky, to je možná pravda, i když v *Inženýrovi* je jeden docela greenovský ve smyslu vzbuzování jistých sympatií k nesympatickým postavám, ale proboha na komunisty snad nenadávám, jedině snad na komunismus, čímž myslím tu jeho strašnou, sovětskou praxi), takže si ten pocit nechci kazit žvaněním. Ale je tam vše, co bylo nejlepšího v *Sekyře*, tedy i ta příroda se všemi selskými pocity, krásné portréty zvířátek jako v *Morčatech*, a krásné portréty lidí, nad nimiž lze kolegovi v řemesle jen závidět. Třeba ta nádherná *Růžová dáma*, ve skutečnosti Černá[-]Procházková – tady zas odskočím: měl jsem, ač to už vypadá, že kecám, přesně stejné pocity: ten román v člověku vzbudí chuť se dozvědět, jak to s Kytkou dopadne, a to samo o sobě je velká literární hodnota, viz Chandlerův dopis sebebodceňujícímu Gardnerovi¹⁴⁷. Jazyk to má, jaký to má: mně nějak nevadil, protože mě do sebe vcucly ty děje. A když to dočteš, je to vlastně báječně realistický (v tom pravém, původním, a nejlepším smyslu) obraz života mládeže, tzv. obyčejné. Mně se to moc líbilo. Zdena, který je příšerně přepracovaná a nemá na čtení prostě síly, to čte vždy večer asi tak pět minut v posteli, než usne, a ta má k tomu jakési výhrady, jako ne zcela zralost nebo co, ale tu nesmíš brát vážně, je skutečně tak uhoněná, že čtení jí už jako prostá činnost dělá potíže. A z těch povídek se mi zdaleka nejvíce líbí ta *Slepice*, to je parádní kousek, a poslal jsem to Matějkovi¹⁴⁸ do *Proměn*, jsem přesvědčen, že to otiskne. Když jsem u toho: Matějka by byl moc rád, kdybyste mu – třeba přese mne – posílali věci pro *Proměny*. Ono neexistuje jen *Svědectví*. Pod Matějkovým vedením se z *Proměn* stal velice dobrý čtvrtletník. Vydává to Společnost pro vědu a umění,

¹⁴⁷ Raymond Chandler (1888–1959) – americký spisovatel detektivních románů a povídek.

Erle Stanley Gardner (1889–1970) – americký spisovatel detektivních románů, psal pod pseudonymy A. A. Fair, Les Tillray, Carleton Kendrake, Charles J. Kenny, Kyle Corning, Charles M. Green či Robert Parr.

¹⁴⁸ Ladislav Matějka (1919–2012) – český publicista a editor, ale i vědec působící v oboru slavistiky. Emigroval po roce 1948 a působil ve Švédsku a v USA. V *Proměnách* (čtvrtletníku ČSR společnosti pro vědy a umění) byl mezi léty 1980–82 jedním z koordinátorů redakce, v letech 1985–87 členem redakční rady.

a už tam otisk opravdu vynikající věci. Hrozně rád by dostával věci od vás, povídky, úvahy, výňatky z politických a historických věcí, dokumenty. Tak jestli můžete, prosím, pošlete mu. Jo, a tu *Růžovou dámu* tedy vydáme, pokud budem existovat, a kdyby nám Černá-Procházková mohla dát práva, jednal bych s jejím německým nakladatelem. Ale není to nutné, to ať si rozhodne sama.

Jo a ty *Proměny*: souhlasil bys, že bychom tam otiskli malý výběr z Tvého Spisu? Zde seznam pasáží, které bych tam asi zařadil:

Str. 155–9 – Seifert a [Václav] Černý, film, který se nenatočil

141–4 – přednáška profesorky z Oxfordu

136–7 – kostelík ve Lhotce, historie Morového sloupu

170–3 – Indiáni přepadnou vlak

179–80 – Karel Kosík¹⁴⁹ o Bytí

181–3 – Kosík, Dvořákův koncert

185 – Šalda o Češích a Tvůj komentář

194 – tři děti Lopatkovy

203–4 – Boat People, Brežněv nadává americkému kongresu, že neposlouchá presidenta

207–8 – Láďa Vaculka

235–6 – Carterova Amerika – Anglie před Churchillem

240 – Pecka

249–50 – pohřeb pana Havla

339 – o ženách

400 – portrét Procházkové

393–4 a 416 – koncert Gruzínců a jak žena hraje na housle

412–414 – Výstava, návrat Koláře do Slávie

424–27 – Vánoce

463–66 – jízda vlakem do Brna

Když budeš souhlasit, můžeš mi to napsat, ev[entuálně]. udělat opravy, nebo jiný výběr podle svého názoru, a označit, které texty lze event. vypustit, kdyby se to muselo trochu zkrátit.

¹⁴⁹ Karel Kosík (1926–2003) – český filozof, sociolog a historik.

A když jsme u textů: mohl bys mi poslat některé rukopisy, o nichž píšeš v Spise [*Českém snáři*]? Třeba Pithartová¹⁵⁰: *Cvičení v bezohlednosti*; Klánský: *Albatros*¹⁵¹; Pam[ě]ti starého pana Havla, byť nedokončené (to hlavně), petlicové vydání *Pompejanky* (mám jen příšerně škrtný salát jakéhosi prvorukopisu).

K poznámkám, které jsem si udělal o konkrétních věcech ve Spise:

Slovník: pořád marně čekáme, a není to tak docela Igorova chyba, že na tom zatím moc nepracoval. Bojí se přesně toho, na co Ty nadáváš: že totiž B.¹⁵² to bude furt a furt přepracovávat, a měnit dokonce systém hesel, a on by pak musel hotová hesla předělávat podle definitivního systému. Ale jakmile budem mít petlicové vydání, které budem pokládat za definitivní, dá se s plnou vervou do díla. Ostatně, *Slovník* už ohlašujem v novém Katalogu na rok 1981, a musíte ho tedy dodat, jinak by byl průser u čtenářů. Další identické pocity: Vzpomínky Míly Semrádové¹⁵³. I mně se velice líbí.

Hostovského cena za fejetony. To mi je strašně nepříjemné, neboť hodná paní Hostovská nechce žádné díky, ale chce vědět, zda se peníze skutečně dostaly k oceněnému. Index tvrdí, že peníze jakousi jejich cestou odeslal Ivanovi k rozdělení mezi autory fejetonů. Ivan [Klíma] však prý nic nedostal. Muselo to tedy uvíznout někde po cestě, prostě asi nějaký vlastenec neodolal dolarovému pokušení. Moc mě to mrzí.

A co Eda Kriseová? Už jí peníze došly? Teď nevím, jestli už to potvrdila nebo ne. Dostala cenu za rok 1979.

Str. 246 – Pro[č] škrtnutí poznámky o prvopisech, [Edy] Kriseové, [Ivana] Klímy, [Alexandra] Klimenta atd? Je to naprosto pravda! Měli by se, sakra, naučit interpunkci a pravopis! Nám se to pak hází na hlavu – zrovna nedávno tu byl jeden můj přítel, ale ze zcela jiných kruhů, než jsou Tvoje, a ptal se tady nějakého člověka: „Prosím Vás, jak je možné, že v těch knihách mají tolik chyb – tiskových, interpunkčních, i gramatických? Co to mají za redaktory?“ Což jen ukazuje, jaké jsou o nás představy. Redaktory máme prakticky žádné – jenom dvě dobrovolnice, jež o sobě prohlašují (do značné míry lživě), že ovládají právě tyhle věci – a to ještě jedna je v Calgary a druhá v Hamburku. Jinak, věz, se dobrovolníci zásadně nekonají, takže dříve jsem rukopisy, zejména z Prahy, dával do sazby neopravené, spoléhaje, že je někdo zredigoval v Praze – což je, jak jsem se přesvědčil, pravda

¹⁵⁰ Drahomíra Pithartová (*1940) – rozená Hromádková, česká spisovatelka a publicistka. *Malá cvičení v bezohlednosti* jsou souborem deseti povídek zobrazující rodinnou, společenskou a historickou tematiku.

¹⁵¹ Román Mojžíra Klánského *Albatros* pojednává o vojákově, který za 2. světové války velel odboji.

¹⁵² Jiří Brabec (*1929) – český spisovatel, literární kritik, historik a editor. Využíval šifer J. B. a B.

¹⁵³ Míla Semrádová (1923–1982) – redaktorka Československého rozhlasu, později samizdatová písařka, zesnuvši v Holandsku.

o petlicových vydáních, ale nikoli o rukopisech, které máme v nepetlicovém provedení. Jaká gramaticko-pravopisná zvěrstva má třeba Kundera. A taky, zdá se, se domnívá, že před „a“ se nikdy nepíše čárka, tím pádem se nedomnívá, že vedlejší věty se musí oddělovat na obou koncích. Tak teď se pokouším, pokud to stačím, aspoň zhruba to redigovat sám, jenže děláme 24 knih za rok, to jsou dvě za měsíc, a já se, jaksí, musím taky živit (a přiživovat nakladatelství, a živit ženu) prací na universitě. To Klímovo *Milostné léto*¹⁵⁴, to byl zejména výkon! Já to nechal, a pak jsem musel všechny čárky dělat až v korektuře, a dovedeš si představit, co to stojí peněz, kterých nemáme věru nazbyt. Jo, dobrovolníci: zezačátku nám každý autor říká: Kdepak honorář! Já jsem Vám vděčnej, že mi to vydáte. A sotva kniha vyjde, už se poptává, kdy dostane peníze. Tím myslím autory žijící na Západě, kteří se vesměs mají finančně jak prasata v žitě, a věru nemusí odčerpávat fondy chudého exilového nakladatelství, které může existovat jen a jen proto, že Santnerová¹⁵⁵ v něm dře jak kůň, a to zdarma.

Konečně jeden projev díky, který si nemohu odpustit: vždycky si přeju, aby si někdo aspoň trochu povšiml, že své knihy, čistě jazykově, píšu pečlivě, a že se snažím o jakousi poezii ve větách prózy. Proto mě moc potěšila Tvoje poznámka o scéně mezi Dannym, Marií a její dcerou Danielou. Opravdu moc. Protože to jsem přesně chtěl, a tak se mi to snad trochu i podařilo. Pokud jde o prznění jazyka: to je prostě věc osobní filozofie. Z hlediska lingvistického jsou přirozeně nejlepší ty jazyky, které jsou nejzprzněnější: mají nejvíc možnost[í]. Vem si angličtinu, která je vlastně mišmaš nejméně ze čtyř různých jazykových základů – a co se jí dá všechno vyjádřit. Aníž bych samozřejmě haněl naši mateřštinu (protože tou se zas daj vyjádřit jiné věci, nejen ten proslulý slovesný vid, ale třeba bohatost zdrobnělin, na které je angličtina příšerně chudá), ale vem si jen tak pitomej problém, jako je překlad *Komu zvoní hrana*¹⁵⁶, kde jsou v dialogích mezi [Š]paněly zásadně používána synonyma románského původu, takže dialogům sice Američan rozumí, ale zároveň má pocit, že se tu mluví španělsky. Nelze v češtině vyjádřit, protože je rasově mnohem čistší. A pokud jde o Blběnku¹⁵⁷ apod.: takhle se tady prostě mluví, a já američtinu pokládám za dialekt češtiny. Mimochodem: objevil jsem nedávno v Chicagu nádhernou Urblběnku: v jednom časopisu z doby Dvořákova pobytu, fingované dopisy české služky v Chicagu rodince doma

¹⁵⁴ Román Ivana Klímy o lásce mladé dívky a úspěšného vědce publikovaný roku 1979 v 68P.

¹⁵⁵ Takto je „pojmenována“ Zdena Salivarová-Škvorecká v knize svého muže *Příběh inženýra lidských duší*.

¹⁵⁶ Román Ernesta Hemingwaye o občanské válce ve Španělsku.

¹⁵⁷ Literární postava Milenka „Blběnka“ Cabicarová z *Příběhu inženýra lidských duší*, která rodnou češtinu téměř zapomněla a anglicky se nikdy zcela nenaučila a Škvorecký ji předkládá jako karikaturu personifikované české emigrace hovořící tzv. makarónštinou.

ve Skrčené Lhotě. Báječně vyléčené milieu (autor byl, anarchista), tancovačky českých holek s ajrišáky, popis nóbl domácnosti, kde pán začíná den tím, že *Miss Rosie* pinčuje do číku¹⁵⁸, atd. Asi to vydáme¹⁵⁹.

Takže přicházím ke grande finale: moc rádi bychom Tvůj Spis vydali a myslím, že bys to vydat měl. Ten pán ve Vídni¹⁶⁰ si to stejně přečte z nějakého pirátského opisu (ode mne ale nebude pocházet, to se neboj), a tak rozkošné ženě snad fyzicky nemůže ublížit ani ten největší zuřivec. Kamarádi jsou na Tebe prý už – dle zdejších drbů – stejně nasraní (čemuž se mi nechce věřit), takže to máš jedno. A protože jmenuješ lidi plnými jmény, bereš vlastně exilovým drbnám vítr z plachet (viz připojený opis Liehmová posudku). Čili: Tvůj krásný dlouhý drb bychom moc rádi vydali, neb jej pokládám za velký experimentální román z českého kraje této doby.¹⁶¹

Ještě k dotazům ve Tvém dopise: [Vilém] Sacher právě vyšel, posílám Ti ho spolu s jinými novinkami (např. krásný, moc krásný Peroutkův román o Panně orleánské¹⁶²). *Miliardáře* [*Žil jsem s miliardářem*] jsme přepustili, v rámci našeho pokusu o zlepšení vztahů, Indexu. Slíbili, že vydají, ale už to jsou asi dva roky. Panu Václavovi [Havlovi] jsem už různými cestami poslal asi padesát (nejmíň) exemplářů, ale prý se to hodně ztrácí cestou, čemuž se nedivím. Posílám tedy ještě deset exemplářů přes Jürgena [Braunschweigera]. Ty dvě stovky jsou jako záloha na materiál pro *Slovník*.

Ted' Liehmův posudek:

„Myslím, že jsem teprve nad *Českým snářem* pochopil, co vlastně udělal Proust¹⁶³ jako spisovatel, a proč to, co udělal, je tak nesmírné. V Čechách se toho nikdy nikdo neodvážil. Tím, že Ludvík nazval postavy pravými jmény, zabránil voyeurství a vyhnul se, samozřejmě tou nesnadnější cestou, úskalím klíčového románu. Tím, že napětí mezi faktem a mystifikací nevyplývá z dohadování, kdo je kdo a z měření modelů skutečnosti, dostal se na úroveň

¹⁵⁸ Z anglického „pinch the cheek“, vlastní překlad „štípne do tváře“.

¹⁵⁹ *Miss Rosie* – často zvané *Miss Rosie z Chicaga* je souborem fiktivních korespondencí českoamerické služebně v americkém Chicagu píšící své sestře Márince do Skrčené Lhoty v Česku. Knižně publikováno roku 1986 v 68P.

¹⁶⁰ Je míněna Helena Bukovanská (*1942) – architektka, která byla nucena spolu se svým mužem emigrovat do Vídně po podepsání Charty 77 v druhé vlně. Po vystěhování z Čech ji zaměstnal rakouský architekt Roland Rainer (1910–2004). V emigraci v Rakousku byla se svým tehdejším manželem Jiřím Tykalem (technik-geolog). Pavel Kohout na ně vzpomíná v knize *To byl můj život??*.

¹⁶¹ Začátek dopisu končící touto větou se později objevil jako reakce na *Český snář* v knize *Hlasy: nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře*, publikovanou roku 1991 nakladatelstvím Torst.

¹⁶² *Pozdější život Panny* – román Ferdinanda Peroutky pracující s alternativní verzí hypotetické záchrany Johanky z Arku a zkoumající osud ženy, která se vyrovnává s životem po splnění svého úkolu. Poprvé publikováno roku 1980 s obálkou Barbory Munzarové v 68P.

¹⁶³ Marcel Proust (1871–1922) – francouzský spisovatel, esejista a kritik, který se proslavil románovým cyklem *Hledání ztraceného času*.

poetické konkrétnosti, která umožňuje skoro všechno (myslím stylisticky). Navíc, samozřejmě, padesát metrů od Slávie a třicet metrů od úřadoven StB stávají se všechna jména jmény románových postav a ta jistá míra skandální senzačnosti, která je s metodou spojená, jenom vytváří další rozměr poetické mystifikace. Že lidé, kteří čtou literaturu jenom jako voyeuři a drbny, či hledači skandálů, jenom se popasou, by mi v nejmenším nevadilo, udělali by to ještě daleko víc, kdyby jména byla fiktivní. Takhle jsou odzbrojeni, a ti, kterých se text dnes dotkne, zítra pochopí význam a správnost – uměleckou, stylistickou – Ludvíkovy metody. A ti, kteří nepochopí, no, pámbuch s nimi. Nikdo zatím nenapsal a nemohl napsat takovou knihu o české psíše (to by se snad mělo psát s tvrdým y, ne? pozn. přepisovače)¹⁶⁴ těch let, ne-li vůbec. Představuji si, že by byla třeba Němcová chtěla a mohla. A taky třeba ty, kteří tu knížku budou číst v Čechách za padesát, za sto let.“

Tak to je vše, milý Ludvíku, doufám, že Tě tohle psaní ve zdraví zastihne.

Pozdrav Tvým ženám a všem kamarádům

Tvůj [Josef]

P. S. Jo, Zdena si to samozřejmě taky přečte, ale – jsme teď uprostřed velké expedice (dvanáct posledních titulů letošního ročníku najednou), dřeme jak sloni, a chvějem se, jako každoročně, úzkostí, jestli si lidi zas dost objednaj. Držte nám všichni, palce, vždyť je tím držíte i sobě.

¹⁶⁴ Autorem textu v závorce je Josef Škvorecký.